

Nr 47

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 april 1970 dagtecknad proposition, nr 125, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll,

dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelagt riksdagen ett vid propositionen fogat förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen,

dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i brottsbalken,

2) lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster,

dels anhållit om riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617).

Propositionen har, såvitt avser ändring i tryckfrihetsförordningen, hänvisats till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskott samt har i sistnämnda delar behandlats av första lagutskottet.

I samband med propositionen har första lagutskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, såvitt de hänvisats till lagutskott, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 1231 av herrar *Bengtson* och *Svanström* och II: 1444 av herrar *Larsson* i Luttra och *Dockered*;

2) de likalydande motionerna I: 1232 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 1446 av herr *Nelander m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 1233 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 1445 av herr *Nelander m. fl.*;

4) de likalydande motionerna I: 1234 av fru *Segerstedt Wiberg m. fl.* och II: 1447 av fru *Sundberg m. fl.*;

5) de likalydande motionerna I: 1235 av herr *Svanström m. fl.* och II: 1443 av herr *Fälldin m. fl.*;

6) de likalydande motionerna I: 1237 av herr *Sörenson m. fl.* och II: 1442 av herrar *Eriksson* i Arvika och *Sellgren*;

7) de likalydande motionerna I: 1240 av herr *Bohman m. fl.* och II: 1453 av herr *Holmberg m. fl.*;

8) de likalydande motionerna I: 1241 av herr *Lindblad* och II: 1455 av herr *Westberg* i Ljusdal;

- 9) motionen I: 1242 av herr *Nils Nilsson*;
- 10) motionen I: 1243 av herr *Nils Nilsson m. fl.*; samt
- 11) motionen II: 1454 av herr *Oskarson*.

Motionerna vid 6), 8) och 11) har i sin helhet hänvisats till lagutskott. Övriga motioner har, såvitt avser ändring i tryckfrihetsförordningen, hänvisats till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskott.

Motionsyrkandena redovisas på s. 9 f.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en utvidgning av yttrande- och tryckfriheten på olika områden. Så skilda ämnen som pornografi, yttrandefrihet vid demonstrationer och brott mot trosfrid behandlas.

I fråga om pornografiska framställningar föreslås, att samhällets ingripanden på detta område koncentreras på den alltmera ohämmade spridningen av pornografiska alster till personer som inte önskar få del av sådana. Därför införs ett straffsanktionerat förbud mot skyltning eller liknande förfarande beträffande pornografisk bild. För straffbarhet förutsätts att skyltningen sker på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Samtidigt införs förbud mot att utan föregående beställning sända annan pornografisk bild med posten eller på annat sätt tillstålla någon sådan bild.

Förslaget utgår i övrigt från att den som vill ta del av pornografi själv bör få bestämma däröver. De nuvarande bestämmelserna i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen om sårande av tukt och sedlighet föreslås därför bli upphävda.

Vidare föreslås att vissa yttrandefrihetsbrott som bl. a. har aktualiserats i samband med demonstrationer avkriminaliseras. Sålunda föreslås att ringa fall av uppvigling skall vara straffria.

Förslaget innebär vidare att de särskilda reglerna om skymfande av svensk eller utländsk flagga eller annan rikssymbol upphävs. Vidare föreslås att den särskilda regeln i brottsbalken om möjlighet till straffskärpning vid kränkning av främmande makt ändras så att den inte längre gäller ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. Ärekränkning av främmande statsöverhuvud, som vistas här i landet, och av representant för främmande makt läggs generellt under allmänt åtal.

I detta sammanhang föreslås också en viss begränsning i polismyndighets rätt enligt lagen om allmänna sammankomster att upplösa och förbjuda förnyande av sådan sammankomst, t. ex. demonstration.

Enligt förslaget skall också straffbestämmelsen om brott mot trosfrid upphävas liksom dess motsvarighet i tryckfrihetsförordningen.

Slutligen föreslås viss justering i lagen om allmänna sammankomster och

allmänna ordningsstadgan på grund av ändrade regler om uttagande av bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter.

Av propositionen återges i det följande vissa delar. Beträffande redogörelsen för gällande svensk rätt m. m., utländsk rätt, betänkanden av kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet, departementspromemorian med förslag till ändrad lagstiftning rörande vissa yttrandefrihetsbrott, remissyttranden över betänkandena och promemorian får utskottet hänvisa till propositionen.

De författningsförslag som fogats vid propositionen och som behandlas av utskottet är av följande lydelse (s. 4—8).

Förslag
till
Lag
om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken¹,
dels att 16 kap. 7 och 9 §§ samt 19 kap. 10 § skall upphöra att gälla,
dels att 16 kap. 8 a § skall betecknas 9 §,
dels att 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 och 11 §§ samt 19 kap. 11 och 16 §§ skall ha
nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 KAP.

5 §.

Brott som ————— allmän synpunkt.
Har förtal ————— av åklagare.

Innebär brott som avses i 1—3 §§, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket eller å främmande makts representant här i riket kränkt den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som stadgas i första stycket. Åtal får dock ej ske utan förordnande av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill.

16 KAP.

5 §.

Den som ————— sex månader.

I ringa fall skall ej dömas till ansvar. Vid bedömande huruvida ringa fall föreligger skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

Är brottet ————— fyra år.

¹ I prop. 1970: 87 har föreslagits, att 16 kap. 8 § brottsbalken skall få ändrad lydelse samt att en ny paragraf, 8 a §, skall införas i 16 kap. samma balk. Ändringarna föreslås träda i kraft, såvitt avser 8 §, samtidigt med ikraftträdandet av en i samma proposition föreslagen ändring i tryckfrihetsförordningen och, såvitt avser 8 a §, den 1 juli 1970. Utskottet har i utlåtande nr 41 tillstyrkt de i prop. 87 föreslagna ändringarna i brottsbalken.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad nu sagts skall jämväl gälla, om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning.

19 KAP.

11 §.

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

Om gärning som avses i 3 eller 4 kap. innebär, att någon genom förgripelse å främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kränker den främmande makten, må dömas till fängelse i högst två år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst två år. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om främmande makt kränkes genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

16 §.

Olovlig underrättelseverksamhet, skymfande av utländsk rikssymbol eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3—5 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning

Olovlig underrättelseverksamhet eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan Konungens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i 11 § sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)**må ej heller åtalas av åklagare utan
att Konungen förordnat därom.**utan förordnande av Konungen eller
den Konungen bemyndigat därtill.*

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 § samt 19 kap. 11 § och 16 § andra stycket, den 1 juli 1970 och i övrigt, när det förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 till 1970 års riksdag slutligt har antagits och erhållit kraft av grundlag.

Förslag
till
Lag
om ändring i lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster

Härigenom förordnas, att 10—12 §§ lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 §.¹

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om vid densamma förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstidigt förfarande, återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Polismyndigheten äger inställa eller upplösa allmän sammankomst, om den hålles i strid mot 2 § eller om beslut meddelats att sammankomsten ej må äga rum. Rätt att upplösa sammankomst föreligger jämväl, om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande samt andra åtgärder visat sig otillräckliga för att återställa ordningen eller bereda skydd för de tillstädesvarande.

Befogenhet att — — — — — innehar befälsställning.

11 §.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, som åsyftar eller innebär något som strider mot lag. Sådant förbud må ock meddelas om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

Polismyndigheten äger förbjuda förnyande av allmän sammankomst, om sammankomsten visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de tillstädesvarande och detta ej kan förebyggas genom ordningsföreskrifter eller andra åtgärder.

12 §.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre medicinalstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

Vid allmän sammankomst, som ej utgör led i undervisningen vid högre läroanstalt, må ej förekomma hypnotiska eller därmed likartade experiment, med mindre socialstyrelsen funnit det kunna ske utan våda.

¹ Senaste lydelse 1964: 673.

(Nuvarande lydelse)

Beträffande filmförevisning vid allmän sammankomst, så ock beträffande allmän sammankomst, som anordnas av utlänning eller därvid utlänning skall medverka, skall utöver bestämmelserna i denna lag iakttagas vad därom är särskilt stadgat.

(Föreslagen lydelse)

Om filmförevisning vid allmän sammankomst och om allmän sammankomst, för vilken bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå, gälla särskilda föreskrifter utöver bestämmelserna i denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

Motionsyrkandena

I detta avsnitt redovisas de motionsyrkanden som helt eller delvis behandlas av utskottet. Siffrorna vid motionsyrkandena hänför sig till den numrering (1—11) av motionerna som finns på s. 1 f.

A. Yrkanden om uppskov eller avslag på propositionen

4) I *motionerna I: 1234* av fru Segerstedt Wiberg m. fl. och *II: 1447* av fru Sundberg m. fl. hemställs "att riksdagen måtte besluta att behandlingen av proposition nr 125 måtte uppskjutas till höstriksdagen".

7) I *motionerna I: 1240* av herr Bohman m. fl. och *II: 1453* av herr Holmberg m. fl. hemställs — därest yrkandet i motionerna I: 1234 och II: 1447 inte skulle bifallas — "att riksdagen måtte 1. avslå propositionen nr 125; 2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om nytt förslag i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen".

B. Yrkanden i anledning av förslaget om upphävande av 16 kap. 7 § brottsbalken (skymfande av rikssymbol) och 19 kap. 10 § brottsbalken (skymfande av utländsk rikssymbol)

6) I *motionerna I: 1237* av herr Sörenson m. fl. och *II: 1442* av herrar Eriksson i Arvika och Sellgren hemställs "att riksdagen måtte avslå förslaget i propositionen om upphävande av 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § brottsbalken".

10) I *motionen I: 1243* av herr Nils Nilsson m. fl. hemställs "att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 125 måtte avslå propositionens förslag i de stycken som behandlar skymfande av svensk eller utländsk flagga, vapen eller annat höghetslecken".

C. Yrkanden i anledning av förslaget om upphävande av 16 kap. 9 § brottsbalken (brott mot trosfrid)

3) I *motionerna I: 1233* av herr Ernulf m. fl. och *II: 1445* av herr Nelander m. fl. hemställs, såvitt motionerna hänvisats till lagutskott, att riksdagen måtte — med förklaring att propositionens förslag i ifrågavarande del inte kunnat oförändrat godtagas — "dels för sin del antaga följande lydelse av brottsbalkens 16 kap. 9 §, nämligen: 'Den som i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfar sådant som enligt annans trosuppfattning hålles heligt, dömes för brott mot religionsfriheten till böter eller fängelse i högst sex månader', dels som följd härav för sin del besluta att 16 kap. 8 a § brottsbalken fortfarande skall ha denna beteckning".

5) I *motionerna I: 1235* av herr Svanström m. fl. och *II: 1443* av herr Fälldin m. fl. hemställs, såvitt motionerna hänvisats till lagutskott, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 125 måtte besluta "2. att BrB 16

kap. 9 § i vad avser brott mot trosfriden ges följande lydelse: '— — — den som i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfar sådant som enligt annans trosuppfattning hålles heligt, dömes för brott mot religionsfriheten till böter eller fängelse i högst sex månader' ”.

11) I *motionen II: 1454* av herr Oskarson hemställs att riksdagen för sin del antar följande lydelse av 16 kap. 9 § brottsbalken: Den som i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfar sådant som enligt annan trosuppfattning hålles heligt, dömes för brott mot religionsfriheten till böter eller fängelse i högst sex månader.

D. Yrkanden i anledning av förslaget till ändrad lydelse av 16 kap. 11 § brottsbalken (straffbestämmelse om sårande av tukt och sedlighet ersätts av straffbestämmelse om otillåtet förfarande med pornografisk bild)

1) I *motionerna I: 1231* av herrar Bengtson och Svanström och *II: 1444* av herrar Larsson i Luttra och Dockered hemställs, såvitt motionerna hänvisats till lagutskott, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 125 måtte besluta ”3. att BrB 16 kap. 11 § erhåller följande lydelse: 'Den som kränker den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställning eller genom att sprida sådan framställning, dömes för kränkande av anständigheten till böter eller fängelse i högst sex månader'; 4. att det lagrum, som i propositionens förslag betecknas 16 kap. 11 §, erhåller beteckningen 16 kap. 11 a §”.

2) I *motionerna I: 1232* av herr Ernulf m. fl. och *II: 1446* av herr Nelander m. fl. hemställs, såvitt motionerna hänvisats till lagutskott, (1.) att riksdagen — med förklaring att propositionen inte kunnat oförändrad godtagas — för sin del *dels* beslutar att 16 kap. 11 § brottsbalken skall erhålla följande lydelse: ”Den som kränker den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställning eller genom att sprida sådan framställning, dömes för kränkande av anständigheten till böter eller fängelse i högst sex månader”, *dels* beslutar att det lagrum, som i propositionens förslag betecknas med 16 kap. 11 § brottsbalken, erhåller beteckningen 16 kap. 11 a §, samt (2.) att utskottet med ledning av vad nu sagts utformar erforderlig lagtext.

8) I *motionerna I: 1241* av herr Lindblad och *II: 1455* av herr Westberg i Ljusdal hemställs ”att riksdagen vid behandling av lag om ändring i brottsbalken, 16 kap. 11 §, måtte uttala att stadgandet gäller även vid postförsändelse eller utdelning utom landet”.

9) I *motionen I: 1242* av herr Nils Nilsson hemställs ”att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 125 måtte avslå propositionens förslag i de stycken som behandlar upphävande av de i propositionen angivna delarna av brottsbalken och tryckfrihetsförordningen avseende sårande av tukt och sedlighet m. m.”.

Beträffande de skäl motionärerna åberopar till stöd för sina yrkanden får utskottet — i den mån redogörelse därför inte lämnas i utskottets yttrande — hänvisa till motionerna II: 1444, I: 1232, I: 1233, I: 1234, II: 1443, I: 1237, II: 1453, II: 1455, I: 1242, I: 1243, II: 1454 och II: 1448, till vilken motionen II: 1454 hänvisar.

Inledning

Under senare år har frågor som rör yttrande- och tryckfrihet varit föremål för en livlig offentlig debatt. Man har därvid ifrågasatt om de inskränkningar i yttrandefriheten som framför allt vissa bestämmelser i brottsbalken (BrB) medför stämmer överens med värderingarna i dagens samhälle. Dessa frågor har bl. a. aktualiserats i samband med det ökade antalet demonstrationer.

De bestämmelser i BrB som ger avvägningsproblem mellan hänsynen till fri opinionsbildning och övriga viktiga samhällsintressen finns främst i 16 kap. om brott mot allmän ordning. Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades sex sakkunniga¹ år 1965 för att i vissa hänseenden se över lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. De sakkunniga antog namnet kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. De bestämmelser som skulle ses över var vissa föreskrifter i 16 kap. BrB som innebär inskränkningar av yttrandefriheten, nämligen bestämmelserna om uppvigling (5 §), brott mot trosfrid (9 §) och sårande av tukt och sedlighet (11 §) samt deras motsvarigheter i 7 kap. 4 § punkterna 9, 13 och 14 tryckfrihetsförordningen (TF). I december 1967 utvidgades kommitténs uppdrag till att omfatta viss översyn även av förtalsbrottet i 5 kap. BrB.

Kommittén överlämnade i juni 1969 ett delbetänkande om uppviglingsbrottet (Stencil Ju 1969: 16) med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 kap. 5 § BrB. I oktober 1969 överlämnade kommittén ytterligare ett delbetänkande, kallat Yttrandefrihetens gränser (SOU 1969: 38). Betänkandet innehåller förslag till ändringar i BrB:s regler om brott mot trosfrid, sårande av tukt och sedlighet samt förledande av ungdom ävensom deras motsvarigheter i TF. Vidare föreslås att förbud mot visst spridande av sedlighetsårande framställning införs.

I november 1968 redovisade dåvarande statssekreteraren i statsrådsberedningen Ingvar Carlsson en undersökning av behovet av reformer i syfte att trygga utövandet av demonstrationsrätten. Detta skedde i en särskild promemoria med titeln PM om demonstrationsrätten. Med anledning av denna promemoria upprättades i oktober 1969 inom justitiedepartementet en promemoria med förslag till ändrad lagstiftning rörande vissa yttrande-

¹ Justitierådet Sven Romanus, ordf., samt riksdagsledamöterna Robert Dockered, Gudmund Ernulf, Blenda Ljungberg, Bo Martinsson och Lisa Mattson.

frihetsbrott som inte hade varit föremål för översyn av den tidigare nämnda kommittén. Departementspromemorian innehåller sålunda förslag till ändring i TF, BrB och lagen (1956 : 618) om allmänna sammankomster (LAS). Bl. a. föreslås att de särskilda straffbestämmelserna i BrB om skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol upphävs samt att polismyndighets möjligheter att upplösa allmän sammankomst inskränks.

Efter remiss har yttranden över de två delbetänkandena och departementspromemorian inkommit från följande instanser.

Över båda betänkandena och promemorian har yttranden avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, radionämnden, statens ungdomsråd, Landsorganisationen i Sverige (LO), Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare (domareföreningen), Sveriges författareförening, Sveriges Radio aktiebolag och Svenska filminstitutet. Svenska journalistförbundet, Publicistklubben och Svenska tidningsutgivareföreningen har avgett gemensamt yttrande genom Pressens Samarbetenämnd. RÅ och länsstyrelserna har bifogat yttranden av myndigheter inom polis- och åklagarväsendet, av några skolmyndigheter, barnavårdsnämnder m. fl.

Därutöver har yttranden över betänkandet Yttrandefrihetens gränser avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms rådhusrätt, socialstyrelsen, statens biografbyrå, domkapitlen i Uppsala ärkestift samt Lunds och Göteborgs stift, Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges advokatsamfund, Sveriges kioskägares riksförbund, Tobakshandlarnas riksförbund, Svenska föreningen för psykisk barn- och ungdomsvård, Föreningen Sveriges filmproducenter, Sveriges biografägareförbund, Sveriges filmuthyreförening, Folketshusföreningarnas riksorganisation, Svenska teaterförbundet, Riksförbundet Hem och Skola, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Frälsningsarmén.

Över betänkandet om uppviglingsbrottet och departementspromemorian har yttranden också avgetts av hovrätten för Västra Sverige, överbefälhavaren (ÖB), länsstyrelserna i Uppsala och Västerbottens län, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Föreningarna Sveriges statsåklagare, Sveriges länspolischefer och Sveriges polismästare, Centerns studentförbund (CSF) och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU). ÖB har bifogat yttranden av försvarsgrenscheferna och värnpliktsverket. Länsstyrelsen i Uppsala län har överlämnat yttranden av några polismyndigheter.

Över betänkandet om uppviglingsbrottet har yttranden dessutom avgetts av försvarets personalvårdsnämnd, vapenfrinämnden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveri-

ges advokatsamfund, Moderata ungdomsförbundet (MUF) och Centerns ungdomsförbund (CUF).

Yttranden över betänkandet Yttrandefrihetens gränser har även inkommit från Sveriges kristna socialdemokratiska förbund och SSU.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Vid remiss till lagrådet av inom justitiedepartementet upprättade förslag till lag om ändring i brottsbalken och förslag till lag om ändring i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster anförde föredragande departementschefen följande (avsnitt 6 i prop.):

6.1 Allmän motivering

6.1.1 Yttrandefrihetsbrott och demonstrationsrätt

I vårt land hävdas och värnas yttrandefriheten och församlingsfriheten som grundläggande medborgerliga rättigheter. De utgör hörnstenar i en demokratisk samhällsbyggnad. En viktig form av församlingsfrihet är rätten att demonstrera. Demonstrationer har sedan lång tid spelat en väsentlig roll som politiskt uttrycksmedel. Under senare år har särskilt ungdomen funnit de traditionella vägarna att påverka statsmakterna och allmänheten otillräckliga och valt demonstrationen för att på ett mera slagkraftigt sätt föra fram sina åsikter. Demonstrationerna har i vårt land inte fått ett så våldsamt förlopp som på andra håll i världen. I flera fall har dock polisins gripanden skett.

Demonstrationen är ett värdefullt komplement till andra medel för opinionsbildning, bl. a. beroende på att den kan genomföras utan egentliga ekonomiska resurser. I ett demokratiskt samhälle är det därför ett starkt allmänt intresse att medborgarna kan i princip fritt begagna sig av demonstrationsrätten. Denna rätt bör därför, i likhet med församlingsfriheten i övrigt, inte underkastas andra inskränkningar än sådana som framstår som nödvändiga av hänsyn till andra viktiga samhällsintressen.

Demonstrationer kan emellertid inte få förekomma i sådana former att demonstranternas eller andra medborgares säkerhet äventyras eller att allvarliga ordningsstörningar inträffar. I dessa hänseenden regleras församlingsrätten genom lagen om allmänna sammankomster (LAS) som innehåller bestämmelser om myndigheternas rätt till insyn och ingripande i allmänna sammankomster. Bestämmelserna i denna lag drar upp vissa gränser för demonstrationsrätten från ordnings- och säkerhetssynpunkt.

Församlingsfriheten måste emellertid begränsas också av regler om vad som får förekomma vid allmänna sammankomster i form av tal, sång, slagord på plakat o. d. Gränserna för yttrandefriheten bestäms framför allt genom den allmänna strafflagstiftningen. I brottsbalken (BrB) ges regler till

skydd för olika allmänna eller enskilda intressen som har ansetts så angelägna att yttrandefriheten har fått vika. Hit hör framför allt bestämmelserna om ärekränkning, uppvigling, skymfande av rikssymbol, hets mot folkgrupp, brott mot trosfrid, skymfande av utländsk rikssymbol och den särskilda straffskärpningsregeln för bl. a. ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud. Vissa av dessa brott har sin motsvarighet i tryckfrihetsförordningen (TF).

Några av yttrandefrihetsbrotten har fått särskild aktualitet i samband med demonstrationer. Jag syftar då främst på uppvigling, skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol samt ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl. Beträffande dessa brott har det ifrågasatts, om avvägningen mellan å ena sidan intresset av yttrandefrihet och församlingsfrihet samt å andra sidan de intressen som straffbestämmelserna avser att skydda är tillfredsställande. Bestämmelsen om uppvigling har kritiserats främst för att den kriminaliserar även rena bagatellfall av uppmaning till brott eller liknande gärningar och för att den inte lämnar utrymme för strafffrihet i fall då det föreligger en intressekollision mellan det allmänna intresset att förhindra brott och rätten till åsiktsfrihet. När det gäller skymfande av rikssymbol har det ifrågasatts, om man med vår tids mera internationella inställning bör skydda nationella symboler genom särskilda straffbestämmelser. Straffskärpningsregeln om ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. gäller efter en ändring i TF år 1965 inte ärekränkning som begås i tryckt skrift eller i radioprogram men väl ärekränkning i andra former, och detta förhållande har betecknats som inkonsekvent.

Om yttrandefrihetsbrott förekommer i samband med en demonstration, är polisen — liksom i andra fall — skyldig att ingripa mot gärningsmannen. Polisen har dessutom i vissa fall rätt att med stöd av 10 § LAS upplösa demonstrationen. Sådana ingripanden leder ofta till oroligheter och ibland också till sammanstötningar mellan polis och demonstranter. Med anledning härav har man i debatten om demonstrationerna också fört fram tanken på att begränsa polisens skyldighet att ingripa under pågående demonstration.

Mot denna bakgrund har det ansetts motiverat att se över bestämmelserna om de nu särskilt nämnda yttrandefrihetsbrotten och vissa regler i LAS. Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har haft i uppdrag att se över bl. a. uppviglingsbrottet och har redovisat sina överväganden i den delen i ett särskilt betänkande (Stencil Ju 1969 : 16). Bestämmelserna om skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol samt straffskärpningsregeln för ärekränkning av främmande statsöverhuvud m. fl. har varit föremål för översyn inom justitiedepartementet. Förslag till ändring av dessa bestämmelser och till viss ändring i LAS har lagts fram i en departementspromemoria (Stencil Ju 1969: 25).

Jag kommer i det följande att i tur och ordning behandla de ändringar som sålunda har föreslagits beträffande uppvigling, skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol, straffskärpning för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. och de härmed sammanhängande åtalsreglerna samt upplösning av och förbud mot förnyande av allmän sammankomst.

Enligt bestämmelsen i 16 kap. 5 § BrB om *uppvigling* straffas den som genom meddelande till allmänheten uppmanar eller söker förleda till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Till sådana medborgerliga skyldigheter som avses här hör bl. a. värnplikten och skyldigheten att avge självdeklaration. Som exempel på ohörsamhet mot myndighet kan nämnas underlåtenhet att efterkomma ett vitesföreläggande. Brottet är uppdelat i ett "normalbrott", för vilket straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader, och ett grovt brott, som bestraffas med fängelse i högst fyra år. Som exempel på fall då uppviglingsbrott kan anses som grovt anges i bestämmelsen att gärningsmannen har sökt förleda till allvarligt brott.

Bestämmelsen om uppvigling bör jämföras med reglerna om stämpling till brott. Med stämpling förstås enligt 23 kap. 2 § andra stycket BrB att någon i samråd med annan beslutar viss brottslig gärning eller att någon söker anstifta annan till brott eller åtar sig eller erbjuder sig att utföra brottslig gärning. Stämpling skiljer sig alltså såtillvida från uppvigling, att den består i en uppmaning till viss person att begå brott, medan uppvigling förutsätter att man vänder sig till allmänheten. Stämpling bestraffas endast när den avser sådana grövre brott vid vilka man har ansett det nödvändigt att ingripa med straff på ett tidigt stadium. Vidare föreskrivs i fråga om stämpling — till skillnad från vad som gäller beträffande uppvigling — att ansvar inte skall ådömas om faran för brottets fullbordan var ringa.

Kommittén har föreslagit, att ringa fall av uppvigling skall vara strafffria. Med ringa fall avser kommittén i första hand bagatellartade fall av uppvigling, där samhällets behov att ingripa med straff blir tillräckligt tillgodosett genom straffbestämmelserna i 16 kap. 3 § BrB om ohörsamhet mot ordningsmakten och i 16 kap. 16 § BrB om förargelseväckande beteende. Vid bedömning av om uppvigling skall anses ringa bör enligt kommitténs mening främst beaktas dels beskaffenheten av det brott eller den gärning som uppviglingen avsett, dels i vilken mån det har förelegat risk för att uppmaningen skulle följas eller försöket till förledande lyckas. Till ringa fall av uppvigling vill kommittén vidare hänföra de s. k. intressekollisionsfallen. Härmed avses de fall då medborgarnas rätt att hysa vilken åsikt som helst och hävda denna bör väga tyngre än samhällets intresse av att brott och därmed i detta sammanhang jämställda gärningar förhindras genom uppviglingsbestämmelsen. Situationer av detta slag föreligger typiskt sett när det väsentliga för gärningsmannen inte är själva brottsuppmaningen och syftet att denna skall följas utan hans önskan att på ett slagkraftigt och effektivt sätt uttrycka sin åsikt i en viss fråga.

Under remissbehandlingen har kommitténs förslag fått ett övervägande positivt mottagande. En del invändningar har dock gjorts från åklagar- och polishåll. Man har menat, att förslaget medför svåra ställningstaganden för polisen och att möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse för bagatellfallen är tillräcklig för att undvika stötande resultat. Vissa kritiskt inställda remissinstanser har också anfört, att det inte finns något befogat intresse av att låta samhällskritik få formen av uppmaning till lagbrott.

Jag delar kommitténs uppfattning att uppviglingsbestämmelsen i sin nuvarande utformning omfattar handlingar som måste bedömas som i och för sig föga straffvärda och att de i varje fall inte bör rubriceras som uppvigling, en brottsbenämning som för tanken till grova brott. Det kan t. o. m. tänkas fall där — med hänsyn till det sätt på vilket uppmaningen framförs, det sammanhang i vilket uppmaningen görs och beskaffenheten av det brott som uppmaningen gäller — ett ingripande med straffrättsliga medel skulle te sig närmast löjeväckande. Visserligen kan man enligt gällande rätt undvika de mest stötande resultaten genom att meddela åtalsunderlåtelse. Men denna lösning är, som också kommittén framhåller, inte helt tillfredsställande. Inte heller anser jag det lämpligt att införa en särskild åtalsbestämmelse för uppviglingsbrottet. En ordning som innebär att polisen inte behöver ingripa i bagatellartade fall är enligt min mening att föredra. Ett sådant resultat uppnås om man inför en straffrihetsregel motsvarande den som nu finns för vissa ringa fall av stämpling enligt 23 kap. 2 § andra stycket BrB.

Om en uppmaning eller annat försök till förledande till brott eller därmed jämställd gärning har skett i sådan form och i sådant sammanhang att risken för att den skall följas framstår som ringa, bör sålunda förfarandet enligt min mening inte bestraffas som uppvigling. Det får anses tillräckligt att försöket, om det har gjorts på sådant sätt att det väcker allmän förargelse, kan bestraffas som förargelseväckande beteende enligt 16 kap. 16 § BrB. I motsats till vad ett par remissinstanser har hävdad anser jag att ordalagen i den bestämmelsen inte hindrar att den tillämpas vid ringa fall av uppvigling.

Kommittén har också förordat, att man skall kunna fria från straff för uppvigling, när den handling som uppmaningen eller försöket till förledande syftar till är av bagatellartad karaktär. Jag är ense med kommittén om att vissa sådana fall kan bedömas som ringa, även om faran för att uppmaningen skall följas inte framstår som obetydlig. Har en uppmaning avsett en i och för sig bagatellartad förseelse — t. ex. åsidosättande av parkeringsföreskrifter — men skulle konsekvenserna av att uppmaningen följs av ett stort antal människor blir allvarliga, bör dock gärningen inte kunna anses som ringa.

Kommitténs förslag att hänföra intressekollisionsfallen till ringa fall av uppvigling har mött invändningar från flera håll. En del remissinstanser

avstyrker förslaget helt i denna del medan andra anser att straffrihet enbart på grund av intressekollision inte bör förekomma.

Vid demonstrationer har under senare år demonstranterna ofta använt ord och uttryck som har haft formen av uppmaning till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Detta har särskilt gällt uppmaningar att vägra värnplikt o. d. Flera av dessa demonstranter har gjort sina slagord tillspetsade på detta sätt, inte i första hand för att få en omedelbar effekt av uppmaningen utan för att väcka den allmänna opinionen. Det kan ifrågasättas om man inte för dessa fall bör vidga yttrandefrihetens gränser till förmån för den fria kritikrätten. Det är visserligen riktigt att det finns andra möjligheter att kritisera t. ex. värnpliktslagarna än att uppmana till lagbrott. I fall av den art som här har beskrivits bör man emellertid — liksom när det gäller tryckfrihetsbrott — se mera till syftet än till formen för uppmaningen. Jag delar därför kommitténs uppfattning att de fall, då gärningsmannens huvudsakliga syfte inte är att förleda till brott eller därmed jämställd handling utan uppmaningen till lagstridigt handlande får ses främst som ett led i opinionsbildningen, bör vara straffria. Detta innebär inte att jag anser att alla fall av t. ex. uppmaning till värnpliktsvägran skall vara straffria. Frågan om man bör fria från ansvar på grund av intressekollision får avgöras med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter.

Jag föreslår i enlighet med det anförda att en bestämmelse införs i 16 kap. 5 § BrB av innebörd att straff för uppvigling inte skall ådömas i ringa fall. I specialmotiveringen återkommer jag till frågan om utformningen av straffrihetsbestämmelsen och dennas praktiska tillämpning.

Bestämmelsen om uppvigling har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 9 TF. Denna bestämmelse är så utformad att den föreslagna ändringen i 16 kap. 5 § BrB inte behöver föranleda någon ändring i TF.

För *skymfande av rikssymbol* finns straffbestämmelser beträffande svensk rikssymbol i 16 kap. 7 § BrB och beträffande utländsk symbol i 19 kap. 10 § BrB. I det förra fallet hänförs sålunda brottet till brott mot allmän ordning men i det senare fallet anses det som ett brott mot rikets säkerhet. Gärningsbeskrivningarna för de båda brotten överensstämmer emellertid och straffskalan är i båda lagrummen böter eller fängelse i högst sex månader.

I departementspromemorian föreslås att dessa bestämmelser upphävs. Förslaget har fått ett övervägande positivt mottagande. De flesta myndigheter och organisationer som hörts över förslaget anser särskilda straffbestämmelser för skymfande av rikssymbol inte längre vara behövliga. Några remissinstanser menar dock, att det behövs ett starkare straffskydd än som kan ges genom tillämpning av andra bestämmelser, varvid man i första hand har tänkt på bestämmelsen om förargelseväckande beteende.

De båda bestämmelserna om skymfande av rikssymbol tillfördes svensk

strafflagstiftning först på 1940-talet. Tidigare kunde sådant kränkande straffas endast som förargelseväckande beteende. Skymfande av utländsk rikssymbol blev ett särskilt brott år 1940. Som motiv för bestämmelsen angavs riskerna för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skulle störas. Det särskilda straffskyddet för skymfande av svensk rikssymbol infördes i samband med 1948 års strafflagsrevision. Bestämmelsen motiverades främst med att det borde finnas en motsvarighet till bestämmelsen om skydd för utländskt höghetstecken. Något svenskt höghetstecken vid sidan av flaggan och riksvapnet finns inte.

Jag är medveten om att skymfligt beteende mot det egna landets eller annat lands flagga eller mot andra statssymboler av många fortfarande anses stötande. Skyddet för utländsk rikssymbol infördes emellertid som nämnts under krigsåren och detta kan under då rådande förhållanden ha framstått som en naturlig åtgärd. Bestämmelsen om skydd för svensk rikssymbol var knappast betingad av något konkret behov. Dess tillkomst får närmast ses som en teknisk konsekvens av att en straffbestämmelse om utländsk rikssymbol redan fanns. Under senare tid har skett en påtaglig förskjutning av värderingarna från nationalism till internationalism. Det kan f. ö. nämnas, att skymfande av inhemsk rikssymbol inte är särskilt straffbelagt i t. ex. dansk eller norsk lagstiftning.

I fråga om utländsk rikssymbol måste hänsyn givetvis tas till folkrättens regler. En stat torde vara skyldig att respektera och skydda främmande stats rikssymbol. Jag ansluter mig emellertid till den uppfattning som har kommit till uttryck i departementspromemorian och som går ut på att folkrätten i denna del inte förpliktar ett land att upprätthålla skyddet genom särskild straffbestämmelse. Flera europeiska länders strafflagstiftning ger f. ö. ett mycket begränsat skydd åt utländska höghetstecken.

Jag anser under dessa förhållanden att särskilda straffbestämmelser för skymfande av rikssymbol inte längre har någon egentlig funktion att fylla. Det får för Sveriges del anses tillräckligt att reglerna om förargelseväckande beteende och skadegörelse kan tillämpas i förekommande fall.

Jag föreslår i enlighet med det anförda att de särskilda bestämmelserna i 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § BrB om skymfande av svensk resp. utländsk rikssymbol samt deras motsvarigheter i 7 kap. 4 § 6 resp. 8 TF upphävs.

I fråga om *ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl.* innebär straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB bl. a. att den som gör sig skyldig till grovt förtal eller grov förolämpning av främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket kan ådömas strängare straff än som annars hade kunnat följa på ärekränkningensbrottet. I 19 kap. 16 § andra stycket BrB föreskrivs bl. a. att gärning som innebär sådan kränkning av främmande makt som nu sagts samt försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning får åtalas av åklagare endast om Kungl. Maj:t har förordnat därom.

I departementspromemorian föreslås att de nämnda bestämmelserna ändras så att de inte längre kommer att gälla ärekränkingsbrott samt att en särskild åtalsregel vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud m. fl. förs in i 5 kap. 5 § BrB samtidigt som en justering av de nuvarande åtalsreglerna i 19 kap. 16 § BrB företas. Praktiskt taget samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget i denna del.

Som nämns i promemorian gäller f. n. olika regler för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket beroende på om ärekränkning har skett i tryckt skrift eller radioprogram eller om den har skett på annat sätt. Efter en ändring år 1965 i brottskatalogen i 7 kap. 4 § TF bedöms sådan ärekränkning i det förra fallet uteslutande enligt allmänna regler om ärekränkning i 5 kap. BrB, medan i det senare fallet även straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB är tillämplig. Eftersom det särskilda straffskyddet inte längre gäller vid ärekränkning genom tryckt skrift eller i radioprogram saknas det enligt min uppfattning anledning att behålla skyddet för ärekränkning i andra former — i all synnerhet som det i allmänhet måste anses allvarligare att smäda främmande makts statsöverhuvud eller representant genom angrepp i press, radio eller TV med hänsyn till att en sådan kränkning normalt får mycket större spridning än ett angrepp genom kränkande yttranden i andra sammanhang, t. ex. under en demonstration. De allmänna reglerna om ärekränkning får också från folkrättslig synpunkt anses ge tillräckligt skydd även i sådana fall. Jag förordar sålunda att hänvisningarna i 19 kap. 11 och 16 §§ BrB till 5 kap. samma balk utgår.

Straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB omfattar inte bara ärekränkingsbrott utan också vissa gärningar som avses i 3 kap. om brott mot liv och hälsa och i 4 kap. om brott mot frihet och frid. I paragrafen föreskrivs vidare, att straffskärpningsregeln skall äga motsvarande tillämpning när främmande makt kränks genom att någon gör intrång i lokal som innehas av dess representation eller gör skada på lokalen eller på egendom som finns där. I 18 kap. 2 § BrB finns en regel, motsvarande 19 kap. 11 § BrB, om straffskärpning vid förgripelse mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe.

RÅ föreslår i sitt remissvar, att straffskärpningsregeln för främmande statsöverhuvud m. fl. i 19 kap. 11 § upphävs helt. Han anser också att bestämmelsen i 18 kap. 2 § om straffskärpning för vissa brott mot Konungen m. fl. bör utgå. I varje fall bör enligt RÅ:s mening de båda bestämmelserna samordnas, så att det vid ärekränkning mot Konungen m. fl. inte tillämpas andra straffskalor än vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud.

Jag kan inte helt ansluta mig till RÅ:s uppfattning i denna del. De brott som straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § kommer att avse efter ett genomförande av promemrieförslaget är av annan karaktär än ärekränkings-

brotten. Det är här inte fråga om brott mot yttrandefriheten, och det kan alltså inte föreligga någon sådan diskrepans mellan de allmänna straffbestämmelserna och de tryckfrihetsrättsliga reglerna som vid ärekränkingsbrotten. När det som här gäller angrepp på statsöverhuvudets eller representantens fysiska person eller på beskickningens egendom har en straffskärpningsregel enligt min mening ett större berättigande än när det är fråga om ärekränkning. På liknande sätt anser jag att man bör bedöma reglerna i 18 kap. 2 § BrB om straffskärpning, när gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB begås mot Konungen m. fl. Det kan visserligen anföras goda skäl för en samordning av bestämmelserna i 18 kap. 2 § och 19 kap. 11 § BrB såvitt gäller ärekränkingsbrott. Utan en föregående utredning och remissbehandling av ett förslag i ämnet är jag likväl inte beredd att nu förorda någon sådan anpassning av 18 kap. 2 § till den föreslagna nya lydelsen av 19 kap. 11 § som RÅ åsyftar.

Den *särskilda åtalsregeln* i 19 kap. 16 § BrB gäller bl. a. vid ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket. Sloandet av det särskilda straffskyddet i TF för sådan ärekränkning får dock anses innebära att, om kränkningen har skett i tryckt skrift eller i radioprogram, de vanliga åtalsreglerna i 5 kap. 5 § BrB är tillämpliga. Det innebär att allmänt åtal i sådant fall kan komma till stånd endast om målsäganden anger brottet till åtal och JK finner åtal påkallat från allmän synpunkt.

I promemorian föreslås, att en särskild åtalsregel för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket och för främmande makts representant här i riket förs in i 5 kap. 5 § BrB i samband med att den föreslagna ändringen av 19 kap. 11 § BrB genomförs. Enligt förslaget förs sådana fall av ärekränkning under allmänt åtal och skall åtalsprövningen ankomma på Kungl. Maj:t eller den som Kungl. Maj:t bemyndigat därtill. Angivelse av målsäganden skall inte krävas. Samtidigt föreslås att Kungl. Maj:t får möjlighet att bemyndiga annan att förordna om åtal också i de fall av kränkning av främmande makt som även framdeles kommer att omfattas av straffskärpningsregeln i 19 kap. 11 § BrB, d. v. s. kränkning av vissa intressen genom gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB.

Under remissbehandlingen har någon invändning inte riktats mot de föreslagna åtalsreglerna. Även jag finner det lämpligt att ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller av främmande makts representant här i riket läggs under allmänt åtal och att angivelse från målsäganden inte skall krävas. Diplomatisk hövlighet torde kräva att främmande makts statsöverhuvud som ärekränks under vistelse i vårt land skall kunna få upprättelse genom lagföring för brottet utan att ange brottet till åtal eller väcka enskilt åtal. För dessa fall bör dock som hittills föreskrivas särskild åtalsprövning. De allmänna reglerna om åtal för ärekränkingsbrott bör däremot gälla vid ärekränkning av främmande statsöverhuvud som inte vistas i Sverige.

Jag biträder förslaget att den särskilda åtalsprövningen skall tillkomma Kungl. Maj:t men kunna delegeras till annan.

Genom den i promemorian föreslagna åtalsregeln i 5 kap. BrB vinner man den fördelen att åtal för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket kommer att följa samma regler oberoende av i vilken form ärekränkningen sker. Regeln kommer nämligen att gälla även i tryckfrihetsmål och i mål enligt radioansvarighetslagen.

Innehållet i *församlingsrätten* bestäms, som framgår av det föregående, till väsentlig del av hur gränserna dras för yttrandefriheten. Men församlingsfriheten begränsas även av hänsyn till allmän ordning och säkerhet i samhället. I vår lagstiftning finns bestämmelser i detta hänseende främst i LAS. Här ges bl. a. bestämmelser om polismyndighets befogenhet att inställa eller upplösa allmän sammankomst (10 §). Polismyndigheten har bl. a. rätt att upplösa sammankomst, om det vid sammankomsten förekommer något som strider mot lag eller om sammankomsten föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande. Innan upplösning företas, skall andra åtgärder ha prövats och visat sig otillräckliga för att förebygga fortsatt lagstridigt förfarande, återställa ordningen eller skydda de närvarande. Motsvarande föreskrifter finns i fråga om polisens rätt att förbjuda förnyande av allmän sammankomst (11 §).

I departementspromemorian föreslås sådan ändring av 10 och 11 §§ LAS att upplösning eller förbud mot förnyande av allmän sammankomst inte längre skall få ske enbart på grund av lagstridigt handlande. Det övervägande antalet remissinstanser har ställt sig positiva till förslaget. En del remissinstanserna har dock avstyrkt detta. De flesta av dessa anser att polisen inte bör avhändas möjligheten att ingripa mot brott vid allmän sammankomst och finner sig därför inte kunna godta förslaget.

För egen del vill jag först framhålla, att ifrågavarande bestämmelser reglerar endast polismyndighets rätt att inställa eller upplösa allmän sammankomst resp. meddela förbud mot förnyande av sådan sammankomst, däremot inte polisens möjlighet att ingripa mot enskild gärningsman. Den föreslagna ändringen berör alltså inte denna möjlighet.

Det kan enligt min mening ifrågasättas, om polisen bör ha rätt att upplösa allmän sammankomst eller förbjuda förnyande av sådan sammankomst utslutande på den grund att därvid förekommer resp. har förekommit något som strider mot lag. Denna grund för upplösning och förbud mot förnyande avser främst yttrandefrihetsbrotten. Intresset av att värna församlingsfriheten bör emellertid väga tyngre än samhällets intresse av att kunna stävja och förebygga brott av detta slag. I praktiken lär dessutom endast "svårare oordning" användas som grund för upplösning av allmän sammankomst.

Bl. a. rikspolisstyrelsen har påpekat, att uttrycket "något som strider mot lag" omfattar även t. ex. narkotikabrott och brott mot rusdrycksför-

säljningsförrordningen samt att förslaget därför medför att polismyndighet inte kan upplösa eller förbjuda förnyande av allmän sammankomst, vid vilken sådan eller liknande brottslighet förekommer. Jag är medveten om att promemorieförslaget får denna konsekvens. Det torde dock hittills inte ha visats föreligga något behov av att kunna upplösa allmän sammankomst endast på den grund att därunder begås narkotikabrott eller liknande. Förslaget påverkar som nämnts inte polisens möjligheter att under pågående sammankomst gripa personer som har gjort sig skyldiga till brott. Det synes mig under dessa förhållanden inte vara nödvändigt att begränsa den ifrågasatta reformen till att avse endast upplösning eller förbud med anledning av yttrandefrihetsbrott.

I likhet med de flesta remissinstanserna ansluter jag mig sålunda till förslaget i promemorian att bestämmelserna om polisens rätt att upplösa och meddela förbud mot förnyande av allmän sammankomst begränsas till — förutom fall då sammankomst hållits i strid mot förbud eller beslut meddelats att sammankomsten inte får äga rum — fall då sådan sammankomst föranleder svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande.

I detta sammanhang vill jag också ta upp frågan om vissa ändringar i 12 § LAS och 21 § AOst. I förstnämnda paragraf föreskrivs bl. a. att i fråga om allmän sammankomst som anordnas av utlänning eller vid vilken utlänning skall medverka skall gälla vad som är särskilt föreskrivet därom. En motsvarande hänvisning finns i 21 § tredje stycket AOst. Med dessa hänvisningar avses kungörelsen (1913: 380) om rätt för den som är bosatt i utlandet att giva eller medverka i offentlig föreställning m. m. i Sverige. I kungörelsen hänvisas till förordningen (1908: 128) angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter. Kungörelsen hade ursprungligen rubriken "Kungl. kungörelse ang. rätt för utlänning och i utlandet bosatt svensk undersåte att här i riket giva offentlig föreställning m. m. eller att därvid medverka". I samband med att här i landet bosatta utländska artister ålades att betala inkomstskatt i stället för bevillningsavgift (prop. 1966: 127, BevU 54, rskr 338) ändrades 1908 års förordning och 1913 års kungörelse år 1966 att gälla person som var bosatt i utlandet. Sådan person fick inte utan tillstånd anordna eller medverka vid vissa föreställningar eller tillställningar. Hänvisningen i 21 § AOst ändrades samtidigt för att stämma överens med det nya innehållet i kungörelsen (SFS 1966: 733).

I januari 1970 trädde nya ändringar i 1908 års förordning och 1913 års kungörelse i kraft (prop. 1969: 153, BeU 72, rskr 426, SFS 791 och 794). Genom ändringar i kungörelsen har tillståndskravet anknutits direkt till de fall i vilka bevillningsavgift skall utgå enligt förordningen. Enligt förordningens nya lydelse skall bevillningsavgift utgå i flera fall än tidigare. Bestämmelserna i 12 § LAS och 21 AOst bör ändras för att anknyta bättre till de nya reglerna om tillståndskrav. Lagrummen bör i dessa delar lämpligen formuleras så att däri hänvisas till särskilda föreskrifter beträffande

allmän sammankomst resp. offentlig tillställning, för vilken bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter skall utgå. Någon tveksamhet om vad som avses torde inte uppkomma med hänsyn till att 1908 års förordning är den enda nu gällande förordningen om bevillningsavgifter. Jag föreslår sålunda att 12 § LAS och 21 § AOst ändras i enlighet med det nu sagda.

Samtidigt bör den ändringen göras i dessa båda lagrum att ordet »medicinalstyrelsen» byts ut mot »socialstyrelsen».

6.1.2 *Brott mot trosfrid*

Det reella innehållet i rätten till religionsfrihet är främst beroende av vilka möjligheter staten ger den enskilde att fritt utöva religion eller att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Av betydelse för individens religionsfrihet i en vidsträcktare bemärkelse är emellertid också i vad mån han kan utöva sin religion utan att riskera att av andra grupper eller enskilda i samhället skymfas eller förföljas eller på annat sätt utsätts för lidande för sin religions skull.

Rätten till religionsfrihet är en mänsklig rättighet. I FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna anges även denna rätt. Den innefattar enligt förklaringen frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor. I dessa rättigheter får — liksom i övriga mänskliga rättigheter — göras endast sådana inskränkningar som har fastställts i lag och uteslutande syftar till att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd. I den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som Sverige har ratificerat, finns vissa motsvarande bestämmelser om rätten till religionsfrihet.

I Sverige anges religionsfrihetens princip i 16 § regeringsformen. Religionsfrihet i den meningen att staten tillåter medborgarna att fritt utöva sin religion, byta religion eller stå utanför statskyrkan eller annat trossamfund garanteras genom religionsfrihetslagen.

Religiösa personer eller grupper åtnjuter vidare skydd för sin tro och dess utövande genom vissa bestämmelser i BrB, vilka uttryckligen hänför sig till religion och religionsutövning. Genom dessa bestämmelser straffskyddas mölesfriden vid allmänna andaktsövningar liksom vid vissa andra förrättningar och sammankomster. Det är sålunda straffbelagt som störande av förrättning eller störande av allmän sammankomst (16 kap. 4 §) att genom våldshandling eller oljud eller på annat jämförligt sätt störa eller försöka hindra allmän gudstjänst eller annan allmän andaktsutövning. Störande uppträdande i kyrka eller annan gudstjänstlokal på tid då det inte pågår

gudstjänst eller sammankomst för andaktsövning kan, om det inte är ett försök att hindra en följande andaktsövning, vara att bedöma som förargelseväckande beteende. BrB innehåller också en straffbestämmelse som är mera direkt riktad mot religionsförföljelse, nämligen stadgandet i 16 kap. 8 § om hets mot folkgrupp. Enligt denna paragraf är det straffbart att offentligen hota, förtala eller smäda folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse. Ett förslag till ändrad lydelse av paragrafen, vilket Kungl. Maj:t har beslutat förelägga riksdagen i prop. 1970: 87, kommer att beröras i det följande. Genom bestämmelsen i 16 kap. 9 § BrB om brott mot trosfrid ges också skydd för sådant som religiösa människor håller heligt. För sådant brott kan den dömas som offentligen skymfar det som hålls heligt av svenska kyrkan eller annat trossamfund som är verksamt i Sverige. Denna bestämmelse och bestämmelsen om hets mot folkgrupp har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 13 resp. 12 TF.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har granskat de bestämmelser till skydd för religionsfriheten som finns i vår lagstiftning och har därvid särskilt övervägt huruvida bestämmelsen om brott mot trosfrid kan upphävas. Enligt kommittén kan emellertid individens behov av skydd i detta avseende inte tillgodoses enbart genom bestämmelserna om störande av förrättning eller av allmän sammankomst, hets mot folkgrupp och förargelseväckande beteende. Kommittén föreslår därför, att trosfridsbestämmelsen i princip behålls men att den ges ett delvis förändrat innehåll. Enligt kommittéförslaget skall det vara straffbart att i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfa sådant som enligt annans trosuppfattning hålls heligt.

Kommittén har inte varit enhällig i denna del. Två reservanter har föreslagit, att trosfridsparagrafen upphävs utan att ersättas av någon annan bestämmelse.

Under remissbehandlingen har meningarna om kommittémajoritetens förslag varit delade. Flera remissinstanser anser i likhet med denna majoritet, att det finns behov av en bestämmelse till skydd för det som hålls heligt av religiösa människor. En hel del av dessa finner dock majoritetens förslag för vagt och svårt att tillämpa och föredrar därför att den nuvarande bestämmelsen behålls oförändrad. Åtskilliga remissinstanser delar emellertid reservanternas uppfattning och anser att trosfridsbestämmelserna i BrB och TF bör utgå. För min del vill jag i denna fråga anföra följande.

I dagens samhälle anses det angeläget att en fri och öppen debatt kan föras i alla viktiga frågor som har anknytning till mänsklig samlevnad. En förutsättning för en sådan debatt är en vidsträckt rätt till yttrande- och tryckfrihet. Inga andra inskränkningar bör göras i denna rättighet än som oundgängligen påkallas av hänsyn till motstående allmänna eller enskilda intressen. En demokratisk samhällsordning bygger också på medborgarnas tolerans och respekt för andra medborgares åsikter och värderingar i olika

frågor. Utvecklingen i samhället har gått mot en allt generösare inställning mot oliktkänkande. När det gäller de religiösa grupperna i samhället bör hänsyn givetvis tas till deras rätt att få komma samman och utöva sin religion utan att störas av andra. Förföljelse av människor med viss trosbekännelse genom hot och smädelse kan inte heller accepteras. I vår lagstiftning ges också straffskydd mot sådana angrepp genom bestämmelserna i BrB om straff för störande av förrättning eller allmän sammankomst och för hets mot folkgrupp. Angrepp på enskilda personer med förtal eller smädelse på grund av deras religiösa uppfattning kan i vissa fall straffas enligt bestämmelserna i 5 kap. om ärekränkning. Om någon angriper religiösa värden på ett sätt som väcker allmän förargelse, kan detta bli att bedöma som förargelseväckande beteende.

I en proposition med förslag till lagstiftning mot rasdiskriminering m. m., (prop. 1970: 87), vilken på min anmälan beslutades av Kungl. Maj:t den 27 februari 1970, föreslås en ändring i bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Förslaget innebär — förutom en utvidgning av de kategorier som skyddas genom bestämmelsen — en utvidgning av det straffbara området i vissa hänseenden vilken påverkar skyddet för folkgrupp med viss trosbekännelse. Enligt förslaget skall sålunda vid sidan av hot varje uttryck för missaktning för viss folkgrupp vara straffbart. Med uttrycket missaktning avses även andra kränkande omdömen än sådana som är kriminaliserade genom den nuvarande bestämmelsen, som tar sikte på förtal och smädelse. I motiven till förslaget anges, att det bör vara tillräckligt för straffbarhet att ett uttalande om viss folkgrupp är nedsättande för gruppens anseende, t. ex. genom att den förlöjligas. En annan utvidgning av bestämmelsen gäller offentlighetsrekvisitet. Enligt förslaget skall straff ådömas inte bara den som offentligen holar eller uttrycker missaktning för en viss folkgrupp utan också den som på annat sätt sprider ett brottsligt meddelande bland allmänheten, t. ex. genom upprepade uttalanden vid privata samtal.

I propositionen föreslås vidare en ny bestämmelse om straff för olaga diskriminering. För detta brott skall straff kunna ådömas näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra. Bestämmelsen gäller också den som är anställd i näringsverksamhet samt den som är anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa. Det föreslås vidare, att anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare skall kunna dömas för olaga diskriminering, om han diskriminerar på nämnda grunder genom att vägra någon tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra. Om riksdagen bifaller dessa förslag, kommer skyddet för religiösa grupper att ökas i flera avseenden.

En fri och öppen debatt i religionsfrågor kan endast vara till gagn för samhället, även om en utvidgning av yttrandefriheten på detta område medför att uttrycksmedel någon gång kommer till användning som kan te sig stötande för vissa grupper. Den gällande eller föreslagna nya lagstiftning som jag nu har redogjort för ger enligt min mening ett tillfredsställande skydd mot att medborgarnas känsla för religiösa värden kränks genom otillbörliga förfaranden. Jag delar därför reservanternas och åtskilliga remissinstansers uppfattning att den inskränkning i yttrande- och tryckfriheten som bestämmelsen om brott mot trosfrid medför inte längre är berättigad.

Som jag tidigare har nämnt pågår inom FN:s ram arbete på en internationell konvention rörande avskaffande av alla former av ofördragsamhet och diskriminering grundade på religion och övertygelse. Det torde dröja flera år innan detta arbete är avslutat och konventionen kan öppnas för undertecknande. De bestämmelser som gäller vid sidan av 16 kap. 9 § BrB torde vara tillräckliga för att från folkrättslig synpunkt tillgodose de krav på lagstiftning i detta hänseende som konventionen kan antas komma att ställa.

Jag föreslår i enlighet med det sagda att såväl 16 kap. 9 § BrB som motsvarande bestämmelse i 7 kap. 4 § 13 TF upphävs.

6.1.3 Sårande av tukt och sedlighet m. m.

Bestämmelsen i 16 kap. 11 § första stycket BrB föreskriver straff för den som sårar tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild. Enligt paragrafens andra stycke gäller detsamma om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet. Bestämmelserna har avseende på förfaranden som anses sårande för den sexuella anständighetskänslan. Stadgandet i paragrafens första stycke har sin motsvarighet i 7 kap. 4 § 14 TF. Det är framför allt på tryckta framställningar i skrift eller bild som bestämmelserna i BrB om sårande av tukt och sedlighet har kommit att tillämpas.

Genom 16 kap. 11 § första stycket BrB kriminaliseras som nämnts framställning som är sårande för den sexuella anständighetskänslan. Var gränsen för det straffbara området skall gå får avgöras med hänsyn till de värderingar som vid varje tid är förhärskande i samhället. Dessa värderingar förändras givetvis och har under senare år kommit att präglas av allt större tolerans. Det är en vansklig uppgift för åklagare och domstolar att efter en mera objektiv måttstock söka avgöra om en framställning faller inom eller utom det straffbara området. Man torde inte kunna ge någon närmare beskrivning av åtals- och domstolspraxis för tryckt skrift än att man i rättstillämpningen numera följer principen att en framställning anses som sedlighetssårande, om den är sadistisk eller förråande. Detta gäller framför

allt bilder, medan textframställningar tämligen sällan anses falla inom det kriminaliserade området.

Det finns anledning anta att denna lagstiftning inte längre svarar mot den rådande samhällsuppfattningen. Detta var också skälet till att kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet fick i uppdrag att se över bestämmelserna om sårande av tukt och sedlighet. Kommittén har i betänkandet Yttrandefrihetens gränser lagt fram förslag till ändrad lagstiftning på detta område. Enligt kommittén bör det fortfarande finnas en gräns för yttrandefriheten beträffande sedlighetssårande framställningar. Det straffria området för sådana framställningar bör dock vidgas i jämförelse med vad som gäller i dag. Endast grovt sedlighetssårande framställningar bör enligt kommittén träffas av kriminaliseringen. Vidare föreslår kommittén att det sätts en gräns även för rena våldsskildringar, så att uppenbart förråande framställningar blir straffbara. Dessa begränsningar föreslås gälla framställningar över huvud taget och inte enbart framställningar i skrift eller bild. Kommittén föreslår även att det införs ett straffsanktionerat förbud mot spridning av sedlighetssårande alster. Slutligen föreslås, att den särskilda bestämmelsen i 16 kap. 12 § BrB om förledande av ungdom inte skall som nu vara begränsad till att gälla spridning av skrift eller bild utan skall avse även andra framställningar.

Samtidigt med att kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet övervägt dessa frågor har filmcensurutredningen utrett frågan om den statliga filmcensuren. I betänkandet Filmen — censur och ansvar, som överlämnades till chefen för utbildningsdepartementet någon tid innan betänkandet Yttrandefrihetens gränser avgavs, föreslår utredningen, att vuxencensuren avskaffas men att barncensuren, dvs. censur av film för barn under 15 år, behålls. Vidare föreslås att ansvar för yttrandefrihetsbrott i film i likhet med vad som nu gäller i fråga om tryckt skrift och radioprogram skall kunna utkrävas endast av särskilt ansvarig person. Förslag läggs därför fram om införande av en särskild filmansvarighetslag med radioansvarighetslagen som förebild. Enligt förslaget skall för varje film finnas en ansvarig filmutgivare som förordnas av producenten. Filmutgivaren är ansvarig i första hand. Vidare föreslås att det genom en hänvisning till TF:s brottskatalog anges i filmansvarighetslagen vad som är yttrandefrihetsbrott i film. Enligt förslaget får allmänt åtal för sådant brott väckas endast av JK. Åtal skall tas upp av Stockholms rådhusrätt eller annan rådhusrätt som är behörig att pröva tryckfrihetsmål. För rättegången i övrigt föreslås samma regler som nu gäller för tryckfrihetsmål.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har samarbetat med filmcensurutredningen. Samarbetet har framför allt gällt undersökningar av filmens eventuella skadeverkningar.

Vid sin behandling av frågan om yttrandefrihetens gränser, när det gäller framställningar som kan tänkas såra tukt och sedlighet eller över hu-

vud taget den allmänna känslan för anständighet, har kommittén betonat sambandet med frågan om avskaffande av filmcensuren för vuxna. Förslaget att det också framgent bör finnas straffbestämmelser som sätter gränser för yttrandefriheten i dessa hänseenden har sålunda av kommittén väsentligen motiverats med en hänvisning till det utbud av filmer med sedlighets-sårande innehåll eller våldsinslag som man kan vänta, om vuxencensuren avskaffas. Filmcensurutredningen synes å sin sida ha utgått från, som en förutsättning för censurens avskaffande, att kommitténs nu berörda förslag genomförs.

Uppenbart är emellertid att det inte finns något oupplösligt samband mellan frågan om att avskaffa filmcensuren och eventuellt ersätta den med en filmansvarighetslag samt det av kommittén behandlade mer allmänna problemet rörande yttrandefrihetens gränser. Frågan om behovet av en samhällskontroll över filmen och om formerna för en sådan kontroll kan i sak bedömas helt fristående från spörsmålet, i vilken utsträckning t. ex. pornografiska eller sadistiska framställningar eller våldsskildringar i andra media skall vara tillåtna eller bör kriminaliseras. Inte heller i lagtekniskt hänseende föreligger något sådant samband mellan dessa frågor som gör det nödvändigt att lösa dem i ett sammanhang. Filmcensurutredningens förslag om en särskild filmansvarighetslag med anknytning till TF och med bibehållande av en möjlighet till straffrättsligt ingripande mot sedlighets-sårande eller sadistiska filmer kan i princip genomföras, även om man ur BrB och ur TF:s brottskatalog avlägsnar bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet utan att ersätta den med någon sådan regel som kommittén har föreslagit. Det är nämligen ingenting som hindrar att man i en filmansvarighetslag, vid sidan av hänvisningar till TF:s brottskatalog, inför en särskild straffbestämmelse beträffande filmer med sedlighets-sårande innehåll eller sadistiska våldsinslag. Den omständigheten, att frågan om filmcensuren och om en eventuell filmansvarighetslagstiftning ännu inte är slutbehandlad inom utbildnings- och justitiedepartementen, utgör därför inte hinder mot att man redan nu tar upp frågan om ett upphävande eller en ändring av bestämmelserna i BrB och TF om sårande av tukt och sedlighet till en förutsättningslös prövning.

En vidsträckt yttrandefrihet är nödvändig för en väl fungerande opinionsbildning och debatt i samhälls- och kulturfrågor. Samhället bör överhuvud taget inte genom lagstiftning göra andra inskränkningar i yttrandefriheten än som är nödvändiga för att värna om andra betydande allmänna eller enskilda intressen. En viktig synpunkt är också att den enskilde i vidaste möjliga omfattning själv bör få bestämma vilka framställningar i skrift, bild eller andra media han vill ta del av. En annan sak är att det kan finnas skäl att begränsa rätten att sprida framställningar av skilda slag på ett sådant sätt att den enskilde inte direkt eller indirekt tvingas att mot sin vilja ta del av sådant som enligt gängse värderingar

uppfattas som sedlighetssårande, kränkande eller på annat sätt stötande.

I våra dagar förs den allmänna debatten på olika samhällsområden med avsevärt större öppenhet än tidigare. Detta gäller inte minst på sexuallivets område. Framställningar som för bara något 10-tal år sedan av såväl den allmänna opinionen, speglad framför allt i massmedia, som de rättsvårdande organen bedömdes som sedlighetssårande, betraktas idag som fullt acceptabla företeelser, ja ibland t. o. m. som önskvärda inslag i kulturlivet.

Det har sålunda skett en påtaglig förskjutning i uppfattningen om vad som skall anses sära tukt och sedlighet. Förändringarna i synsättet på detta område har inte minst kommit till uttryck i rättstillämpningen, framför allt i vissa tryckfrihetsmål, där fråga har uppkommit om en tillämpning av gällande straffbestämmelser om framställningar som sårar tukt och sedlighet. Även om man kan påvisa betydande skillnader i bedömningen vid olika domstolar i landet går utvecklingen oförtydligt i riktning mot en avsevärt ökad tolerans. I belysning av ett flertal avgöranden i tryckfrihetsmål av vissa av de största underrätterna kan man med visst fog påstå, att de nuvarande straffbestämmelserna i själva verket har överlevt sig själva. Gränserna för yttrandefriheten har åtminstone i vissa underrätters praxis förskjutits så långt, att man när det gäller tryckta skrifter kan ifrågasätta om dessa straffbestämmelser tillgodoser något meningsfullt ändamål. Vid andra underrätter är rättstillämpningen något mindre liberal. Den bristande enhetligheten i rättstillämpningen får delvis sin förklaring av att ett frikännande juryutslag inte kan överklagas.

Under dessa förhållanden ligger det nära till hands att i överensstämmelse med den principiella uppfattning om en så långt möjligt oinskränkt yttrandefrihet som jag här har gett uttryck åt helt upphäva de ifrågasatta bestämmelserna. Alternativet är att som kommittén har föreslagit ersätta dessa bestämmelser med nya straffstadganden, som står i bättre överensstämmelse med nutida etiska värderingar. Hur valet mellan dessa båda alternativ skall träffas blir beroende av i vad mån en särskild strafflagstiftning kan anses nödvändig för att skydda enskilda personer mot skadeverkningar till följd av konfrontation med sedlighetssårande framställningar eller med våldsskildringar.

Som tidigare nämnts har kommittén i sitt betänkande redovisat resultatet av vissa vetenskapliga undersökningar i frågan huruvida konsumtionen av pornografi och skildringar med våldsinslag inverkar skadligt på konsumenterna. Det konstateras bl. a., att det inte kan anföras vetenskapliga belägg för att det ökade utbudet av framställningar av detta slag har någon brottsstimulerande effekt, åtminstone inte på psykiskt friska personer. Däremot kan det enligt vad kommittén uttalar antas, att upprepade konsumtion av sådana framställningar kan påverka redan etablerade sociala attityder och värderingar samt möjligen också grundlägga sådana attityder eller värderingar. Kommittén anser sig också kunna konstatera

viss risk för psykiska störningar hos den som tar del av framställningar med våldsinslag.

Av de undersökningar rörande pornografins och våldsskildringarnas skadeverkningar som ligger till grund för kommitténs bedömningar kan inte dras några säkra slutsatser. Det vetenskapliga underlaget är enligt min mening i varje fall inte av den art att det ensamt motiverar inskränkningar i yttrandefriheten.

Kommittén har intagit en annan ståndpunkt i dessa frågor. Ett avgörande motiv härför synes ha varit uppfattningen om ett behov av möjligheter för samhället att utöva kontroll över filmproduktionen, särskilt när det gäller våldsskildringar. Som jag redan har sagt kan emellertid den frågan lösas separat i ett senare sammanhang. Man bör emellertid inte förbise, att ett upphävande av de nuvarande bestämmelserna om straff för framställningar som sårar tukt och sedlighet kommer att avse också sådana filmer närstående media som teater, varieté, TV och radio. Såvitt gäller de två sistnämnda media kan man dock inom ramen för avtalet mellan staten och Sveriges Radio angående radioföretagets programverksamhet skapa tillfredsställande garantier för att sedlighetssårande framställningar eller sadistiska våldsskildringar inte släpps fram i radio eller TV. I fråga om teater och närstående media har hittillsvarande erfarenheter inte gett vid handen att det för dessa medias vidkommande finns behov av sådana straffbestämmelser som här är aktuella. Detta torde åtminstone delvis sammanhånga med att redan framställningsformerna i dessa fall begränsar möjligheterna att skildra våld eller sexuella förhållanden på ett sätt som idag inte anses tolerabelt.

På grundval av dessa överväganden förordar jag, att den nuvarande straffbestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB i vad den innebär en begränsning i yttrande- och tryckfriheten liksom bestämmelsens motsvarighet i 7 kap. 4 § TF helt upphävs. Till frågan om behov föreligger av inskränkningar i rätten att sprida framställningar av detta slag skall jag återkomma i det följande.

Om endast denna ändring i 16 kap. 11 § BrB görs, kommer vissa beteenden som inte innefattar bruk av yttrande- eller tryckfriheten att alltjämt vara straffbara som sårande av tukt och sedlighet. Som exempel kan nämnas sådant utövande av eller sådan inbjudan till könsumgänge som sker i park eller på annan allmän plats.

Kommittén har föreslagit, att beteenden av detta slag skall straffbeläggas genom en särskild bestämmelse i 16 kap. BrB. Under remissbehandlingen har några remissinstanser, bland dem RÅ och Sveriges författareförening, ansett att 16 kap. 11 § BrB bör upphävas i sin helhet utan att i nu förevarande avseende få någon motsvarighet på annat håll i lagstiftningen. Dessa remissorgan har framhållit, att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd genom bestämmelsen i 6 kap. 6 § BrB om straff för otuktigt beteende och att vissa av de gärningar som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket BrB kommer att kunna bestraffas som förargelseväckande beteende.

För egen del ansluter jag mig till dessa remissinstansers uppfattning. Jag föreslår i enlighet härmed att 16 kap. 11 § BrB upphävs i sin helhet.

Med dessa förslag har jag inte tagit ställning till frågan om det även efter upphävandet av de berörda straffstadgandena skall stå envar fritt att — med stöd bl. a. av den grundlagsfästa rätten till spridning av tryckt skrift — på vilket sätt som helst sprida sådana framställningar som av åtminstone vissa medborgargrupper uppfattas som sedlighetssårande. Av skäl som jag förut har anfört lämnar jag spridning genom filmförevisning utanför diskussionen, som därför praktiskt sett kommer att röra sig om spridning av skrift eller bild samt spridning genom teater, varieté o. d. eller genom radio och TV.

Som jag tidigare har uttalat bör inte någon person mot sin vilja tvingas att konfronteras med sådana pornografiska framställningar som enligt en mera utbredd opinion kan uppfattas som sedlighetssårande eller stötande för anständighetskänslan. Behovet av skydd för den enskilde i detta hänseende varierar emellertid, beroende på vad slags medium det är fråga om.

Vad först angår skrifter och bilder har redan den liberalisering i rättstillämpningen på tryckfrihetsområdet som ägt rum under senare år i förening med den grundlagsfästa fria spridningsrätten medfört, att pornografiska alster i dag kan förevisas för allmänheten i skyltfönster eller under liknande förhållanden på ett sätt som stora medborgargrupper uppfattar som stötande och utmanande. Det förekommer också att reklambroschyrer för pornografiska alster tillställs personer som inte har beställt dem. Utvecklingen har gått i riktning mot en alltmer ohämmad spridning av avancerade pornografiska alster bland personer som själva inte vill ta del av dem. Det är enligt min mening angeläget att denna utveckling bryts. Så kan lämpligen ske genom att i lagstiftningen införs ett straffsanktionerat förbud mot vissa former av spridning av pornografiska bilder. Jag skall senare återkomma till frågan om den närmare utformningen av en sådan förbudsbestämmelse.

När det gäller de övriga media som jag har anledning att behandla i detta sammanhang föreligger enligt min mening inte behov av något motsvarande spridningsförbud. I fråga om spridning genom radio och TV kan genom statens avtal med radioföretaget skapas garantier för att mera avancerade sexuella framställningar inte sänds utan att detta tillkännages på lämpligt sätt.

I fråga om teater och andra liknande media saknas i och för sig motsvarighet till de möjligheter att hindra spridning av pornografiska framställningar som radioavtalet innefattar. I princip gäller visserligen också i fråga om dessa media, att det skall ankomma på den enskilde själv att bestämma om han vill ta del av en pornografisk framställning eller inte. När det gäller teater och liknande kan man dock i allmänhet räkna med att allmänheten genom recensioner och genom den allmänna debatt som regelmässigt före-

kommer kring program av det slag som det här gäller får klart för sig vad slags föreställning e. d. det rör sig om i varje särskilt fall. Det synes i fråga om dessa media inte föreligga något egentligt praktiskt behov av särskilda bestämmelser om spridningsförbud.

Enligt det förslag om begränsning av rätten att sprida sedlighetssårande framställningar som kommittén har lagt fram skall det vara straffbart att på allmän plats eller eljest offentligen utställa eller förevisa sedlighetssårande framställning. Ett straffsanktionerat förbud skall enligt förslaget också gälla mot spridning på annat sätt av sådan framställning, när spridningen sker utan hänsyn till mottagarens inställning. De nya brotten rubriceras med en gemensam beteckning som "olaga spridning". Kommittén åsyftar med sitt förslag förbud mot bl. a. skyltning med foton eller andra bilder med sedlighetssårande motiv, utsändning av sedlighetssårande reklambroschyrer utan föregående beställning, visning av sedlighetssårande film eller teaterföreställning eller utsändande av sedlighetssårande radio- eller TV-program till en publik som inte i förväg har underrättats om filmens, föreställningens eller programmets innehåll.

Enligt kommitténs förslag skall brottet olaga spridning inte utgöra tryckfrihetsbrott utan ett allmänt brott av karaktären brott mot allmän ordning. För brottet skall därför gälla vanliga ansvarsregler och bestämmelser om rättegången. Det föreslagna spridningsförbudet innebär en inskränkning i bl. a. rätten att sprida tryckt skrift. Kommittén föreslår därför att i TF förs in en bestämmelse som uttryckligen begränsar den i TF fastslagna spridningsrätten.

Kommitténs förslag om ett spridningsförbud har i princip fått ett positivt mottagande hos remissinstanserna. Starka betänkligheter mot framför allt förslagets tryckfrihetsrättsliga konsekvenser har dock framförts från en del remissinstanser. Bl. a. hovrätten över Skåne och Blekinge hävdar, att den föreslagna inskränkningen i spridningsrätten sätter såväl det tryckfrihetsrättsliga ansvarighetssystemet som de nyligen införda reglerna om radioansvarigheten ur spel. Radionämnden och Sveriges Radio framställer samma invändning såvitt gäller radioprogrammen.

I det föregående har jag föreslagit att straffbestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB om sårande av tukt och sedlighet upphävs. Därvid framhöll jag, att den utvidgning av yttrande- och tryckfriheten som en sådan åtgärd medför bör kombineras med en bestämmelse som hindrar att pornografiskt alster presenteras eller förevisas för allmänheten på ett sätt som väcker allmän anstöt. Jag tänkte då närmast på den alltmer påträngande skyltning med pornografiska fotografier eller bilder av annat slag som förekommer i skyltfönster vid gator, torg och andra allmänna platser, både inom- och utomhus. Förbipasserande personer har i många fall svårt att undgå att lägga märke till sådan skyltning. Också andra former av anstötlig förevisning på allmän plats av bilder med pornografiskt innehåll

kan tänkas, t. ex. affischering på affischpelare, väggar och plank, ljusreklam på husvägg och bärande av plakat.

Sådant förevisande av pornografiska bilder som jag här åsyftar torde i många fall i och för sig kunna betraktas som förargelseväckande beteende. Som regel torde det dock vara fråga om tryckta skrifter, och det har ifrågasatts om ingripande med stöd av bestämmelsen i BrB om straff för förargelseväckande beteende då kan ske. En sådan åtgärd har ansetts stå i strid med den allmänna spridningsrätt som föreskrivs i TF.

Enligt min mening är det, som jag tidigare anfört, angeläget att det nu införs straffbestämmelser som begränsar rätten att skylta med eller på annat liknande sätt förevisa pornografiska bilder på eller vid allmän plats. Föreskrifter i ämnet bör utformas med utgångspunkt i den principiella uppfattningen att pornografiska framställningar inte bör påtvingas någon mot hans uttalade eller på annat sätt tillkännagivna önskan.

I detta sammanhang bör lagstiftaren ingripa också mot den form av spridning av pornografiska bilder som består i utsändning per post av reklambroschyrer o. d. till personer som inte har beställt materialet. Sådan utsändning av pornografiskt reklammaterial till utlandet sker i ökande omfattning, och detta har gett upphov till att klagomål allt oftare framförs till de svenska ambassaderna.

Ett förbud mot sådan spridning av pornografisk bild som har angetts i det föregående kan leda till att försäljare av pornografiska alster i större utsträckning än hittills försöker sprida sina reklambroschyrer m. m. genom att dela ut dem direkt i bostäderna. Även sådan utdelning bör hindras i de fall då någon tillställs pornografiska bilder utan föregående beställning.

I det föregående har jag utgått från att ett spridningsförbud behöver avse endast bild och inte textmaterial. En sådan åtskillnad har enligt min mening goda skäl för sig. Skyltning och affischering m. m. av skrifter som har ett textinnehåll av pornografisk karaktär kan knappast i något fall anses vara ägnad att väcka allmän anstöt. Detsamma kan sägas i fråga om utdelning och försändning per post av sådant textmaterial. Ett spridningsförbud bör därför begränsas till att avse bilder.

Med de utgångspunkter jag här har angett bör ett spridningsförbud vara betydligt mera begränsat än det förbud kommittén har föreslagit, både beträffande framställningens art och i fråga om spridningssättet. Förbudet bör sålunda som nämnts omfatta endast bild och inte som kommittén har föreslagit alla slag av framställningar. Vidare bör endast sådan spridning vara straffbar som innebär att allmänheten mer eller mindre påtvingas åsynen av pornografiska bilder på eller vid allmän plats eller att den enskilde medborgaren mot sin vilja tvingas ta emot sådana bilder i postförsändelse eller vid utdelning i hans bostad.

Spridningsförbudet bör tas in i 16 kap. 11 § BrB i stället för bestämmel-

sen om sårande av tukt och sedlighet som enligt vad jag tidigare har föreslagit bör utgå.

Ett förbud av det nu beskrivna slaget kan inte sägas innebära ett ingrepp i rätten att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter. Det är inte riktat mot innehållet i pornografiska framställningar i och för sig utan mot vissa former av spridning av sådana. Förbudet kommer dock — i den mån det avser tryckt skrift — i strid mot TF:s bestämmelser om fri spridningsrätt. Det förutsätter därför en bestämmelse i TF som uttryckligen begränsar spridningsrätten i nu angivna hänseenden. En sådan bestämmelse bör lämpligen tas in i 6 kap. 2 § TF. Denna paragraf innehåller redan nu bestämmelser om vissa andra undantag från spridningsrätten. Enligt min uppfattning finns inget hinder från tryckfrihetsrättslig synpunkt mot ett spridningsförbud av den begränsade karaktär som förut har angetts. Ett förbud av detta slag får anses närmast ha karaktär av en ordningsföreskrift och kan inte med fog sägas vara ett alltför hårt ingripande i yttrandefriheten.

Kommittén har föreslagit viss utvidgning av tillämpningsområdet för bestämmelsen i 16 kap. 12 § BrB om förledande av ungdom. Enligt kommittén bör lagrummet, som avser att hindra mera planerlig spridning bland barn och ungdom av tryckalster av förråande eller neddragande karaktär, inte vara begränsat till att gälla skrift eller bild utan bör kunna tillämpas oberoende av vilket medium som kommer till användning vid spridningen.

Förslaget har mottagits positivt vid remissbehandlingen. Ett par remissinstanser anser det dock omotiverat att vidga bestämmelsens tillämpningsområde och är inte främmande för tanken att helt upphäva den.

Bestämmelsen, som infördes i och med BrB, avser f. n. spridning av skrift eller bild. Även om den i praktiken torde ha tillämpats endast mycket sällan, om ens någonsin, är det inte uteslutet att den har haft en viss preventiv verkan. Jag anser därför inte tillräckliga skäl föreligga att upphäva paragrafen. Å andra sidan kan invändningar göras mot förslaget att vidga bestämmelsens tillämpningsområde. Kommitténs syfte med förslaget i denna del har varit att — mot bakgrund av den utökade yttrandefrihet som kommittén föreslår i fråga om pornografiska framställningar — hindra att det för barn och ungdom visas radio- eller TV-program eller teater- eller varieté-föreställning eller film av förråande art.

Vad först angår radio- och TV-program kan man utgå från att Sveriges Radio på grund av det avtal som har slutits mellan bolaget och staten inte kommer att sända sådant program. Som Sveriges Radio har framhållit i sitt remissvar kan avtalet möjligen kompletteras med en uttrycklig bestämmelse av samma innehåll som den föreslagna straffbestämmelsen.

När det gäller teaterföreställningar har Svenska teaterförbundet påpekat, att barnteater ges uteslutande av stats- och kommunalunderstödda institu-

tioner och att det får anses osannolikt att dessa skulle ge sig hän åt spekulationer i grovt våld eller "olika perversiteter". Jag delar denna uppfattning och anser således att det inte behövs någon särskild bestämmelse för teaternas del.

Den nuvarande bestämmelsen om förledande av ungdom torde omfatta också film. Kommitténs förslag torde därför i denna del inte innebära någon ändring av vad som nu gäller. Vad slutligen angår varietéer och liknande föreställningar torde det hittills inte ha förekommit att dylika har anordnats med sådant innehåll och på sådant sätt att de skulle ha fallit under ifrågasättande straffbestämmelse, om den hade varit tillämplig på annat än skrift eller bild.

Det kan ifrågasättas om ett upphävande av 16 kap. 11 § BrB kommer att leda till att framställningar med sådant innehåll som avses i 16 kap. 12 § BrB kommer att öka i en omfattning som motiverar den av kommittén föreslagna utvidgningen. Emellertid har bestämmelsen i 16 kap. 11 § BrB i praktiken tillämpats mycket liberalt under senare år, varför redan nu mycket avancerade framställningar bedöms som tillåtna. Vidare finns, som jag nyss har nämnt, viss garanti för att framställningar med sådant innehåll som avses i 16 kap. 12 § BrB inte sprids bland barn och ungdom.

Med hänsyn till nu nämnda omständigheter lägger jag inte fram något förslag om utvidgning av tillämpningsområdet för 16 kap. 12 § BrB. Skulle utvecklingen efter ett upphävande av 16 kap. 11 § BrB bli sådan att åtgärder till skydd för barn och ungdom skulle visa sig motiverade, är jag emellertid beredd att ompröva detta ställningstagande. Det är inte uteslutet att det i en framtid kan bedömas lämpligt att införa en bestämmelse som den av kommittén föreslagna.

Vid remissbehandlingen har det från några remissinstanser föreslagits att en åldersgräns införs i bestämmelsen. Denna fråga togs upp i förarbetena till bestämmelsen. Därvid avvisades dock tanken på en sådan åldersgräns. Det framhölls bl. a. att frågan huruvida ett straffbart spridande skulle anses ha skett fick bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vidare uttalades, att akademisk ungdom och värnpliktiga borde falla utanför bestämmelsen.

I likhet med kommittén finner jag det inte lämpligt att ange någon viss åldersgräns. Var gränsen i ett aktuellt fall bör gå måste bedömas med hänsyn till bl. a. beskaffenheten av den skrift eller bild som frågan gäller. Jag finner inte heller anledning att i detta sammanhang, som en remissinstans har föreslagit, byta ut rekvisitet "fara för de ungas sedliga fostran" mot en annan formulering.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, förslag till lag om ändring i brottsbalken, förslag till lag om ändring i lagen (1956: 618) om allmän-

na sammankomster och förslag till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617). I fråga om det sist nämnda förslaget har samråd ägt rum med chefen för civildepartementet.

Förslagen torde få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

6.2 Specialmotivering

6.2.1 Tryckfrihetsförordningen

6 KAP.

2 §.

Som framgår av den allmänna motiveringen förordar jag, att i förevarande paragraf tas in en föreskrift som begränsar rätten att sprida tryckt skrift i de fall då sådan spridning är straffbar enligt den föreslagna nya bestämmelsen i BrB om förbud mot viss skyltning m. m. Föreskriften har tagits in i första stycket, som i samband härmed har underkastats en viss omredigering.

7 KAP.

4 §.

Förevarande paragraf innehåller den s. k. brottskatalogen. I denna föreslås vissa ändringar, som har samband med förslaget att upphäva BrB:s bestämmelser i 16 kap. 7, 9 och 11 §§ om skymfande av rikssymbol, brott mot trosfrid resp. sårande av tukt och sedlighet samt i 19 kap. 10 § om skymfande av utländsk rikssymbol. Som en följd av dessa ändringar i BrB föreslås, att de bestämmelser i punkterna 6, 8, 13 och 14 i förevarande paragraf som motsvarar berörda stadganden i BrB utgår.

10 KAP.

10 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om tagande i förvar av tryckt skrift som uppenbart innefattar brott mot tukt och sedlighet. Jag har tidigare föreslagit att punkten 14 om framställning som sårar tukt och sedlighet skall utgå ur 7 kap. 4 § TF. Som en följdändring härtill föreslås att förevarande paragraf upphävs.

12 §.

I denna paragraf finns bestämmelser om anmälan till chefen för justitiedepartementet av beslut enligt 10 kap. 10 och 11 §§. Hänvisningen till 10 § har fått utgå till följd av att nämnda paragraf upphävs enligt förslaget.

6.2.2 *Brottsbalken*

5 KAP.

5 §.

Denna paragraf innehåller f. n. regler om åtalsrätt vid ärekränkingsbrott. Enligt första stycket första punkten är åtal för förtal eller förolämpning ett målsägandebrott. Åtal för förtal eller grovt förtal kan dock enligt andra punkten väckas av åklagare under förutsättning att målsäganden anger brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finns påkallat från allmän synpunkt. Andra stycket innehåller en bestämmelse om vem som har rätt att väcka åtal för förtal av avliden.

Det föreslås nu att till paragrafen fogas ett tredje stycke med särskilda åtalsbestämmelser beträffande sådant förtal eller sådan förolämpning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket som innebär kränkning av den främmande makten. Av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen bör sådan ärekränkning falla under allmänt åtal. Vidare föreslås att åtal för sådant brott inte får väckas utan förordnande av Kungl. Maj:t eller den Kungl. Maj:t har bemyndigat därtill. Detta tillägg ersätter — med de ändringar som jag har angett i den allmänna motiveringen — nuvarande bestämmelser i 19 kap. 16 § andra stycket BrB om åtal för gärning som avses i 5 kap. och som innebär sådan kränkning som sägs i 19 kap. 11 §. I det följande föreslås att dessa åtalsregler upphävs i denna del.

Förtal och förolämpning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket är i likhet med ärekränkning av annan person i princip straffbar oberoende av var den kränkte befinner sig. Den nu föreslagna åtalsregeln gäller — till skillnad från den nuvarande bestämmelsen i 19 kap. 16 § andra stycket BrB — i fråga om statsöverhuvud endast för sådan kränkning som har skett under statsöverhuvudets vistelse här i landet. I andra fall av kränkning av främmande statsöverhuvud gäller åtalsreglerna i paragrafens första stycke.

Den nya åtalsregeln för främmande statsöverhuvud m. fl. blir tillämplig även vid åtal för förtal och förolämpning av sådan person genom tryckt skrift eller i radioprogram. Regeln medför således — som jag har framhållit i den allmänna motiveringen — att samma åtalsregler kommer att gälla oberoende av på vilket sätt en kränkning sker.

Förslaget ger som nämnts Kungl. Maj:t rätt att bemyndiga annan att förordna om väckande av åtal. Enligt min mening är det, som också framhölls i departementspromemorian, lämpligt att Kungl. Maj:t befrias från prövningen av de åtalsfrågor som avses här. Genomförs den föreslagna lagstiftningen, avser jag att efter ikraftträdandet ta upp bemyndigandefrågan. Bemyndigande bör ges JK i fråga om åtal enligt TF och radioansvarighetslagen. Införs en filmansvarighetslag i enlighet med filmcensurutredningens

förslag, bör bemyndigandet för JK omfatta åtal också enligt den lagen. För övriga fall bör åtalsprövningen delegeras till RÅ.

I samband med att bemyndigande lämnas bör anges att JK och RÅ har rätt att till Kungl. Maj:t hänskjuta åtalsfråga om anledning därtill förekommer.

16 KAP.

5 §.

Denna paragraf innehåller straffbestämmelsen om uppvigling. Det föreslås, att i paragrafen införs ett nytt andra stycke, vari föreskrivs straffrihet för ringa fall av uppvigling, och att bestämmelsen i det nuvarande andra stycket, vilket avser grov uppvigling, tas upp i ett nytt tredje stycke.

Enligt det förslag till en ny bestämmelse om straffrihet för ringa fall av uppvigling som kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet lade fram i sitt betänkande om uppviglingsbrottet skulle i lagtexten inte ske någon exemplifiering av vilka fall av uppvigling som kan anses som ringa. Flera remissinstanser har efterlyst en precisering i detta hänseende. Detta önskemål har — med hänsyn till bl. a. att en sådan teknik i allmänhet används i BrB i liknande fall — ansetts böra tillgodoses. Härvid bör framhävas den omständighet som i första hand kan tänkas föranleda att uppvigling bedöms som ringa. I det föreslagna nya stycket har i enlighet härmed angetts att det vid bedömningen huruvida ringa fall kan anses föreliggande skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att sådan handling, vartill gärningsmannen sökt förleda, skulle utföras. Med handling avses här inte bara positiv handling utan också underlåtenhet.

Faran för att en uppmaning eller annat försök att förleda till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet skall lyckas kan vara obetydlig av flera orsaker. Hänsyn får tas till den form uppmaningen har och det sätt på vilket den har framställts. Av betydelse är givetvis också storleken och sammansättningen av den krets uppmaningen riktas till. Om en uppmaning framställs i en krets som måste antas ha föga intresse av att utföra gärningar av det slag uppmaningen avser, kan detta göra risken för efterföljd obetydlig. Det sagda innebär bl. a. att uppvigling kan vara att bedöma som ringa, även om uppmaningen eller förledandet avser ett grovt brott. En sådan tillämpning av straffrihetsbestämmelsen står inte i strid med paragrafens andra stycke, trots att denna anger just uppmaning till allvarligt brott som en omständighet vilken kan medföra att uppviglingsbrott skall bedömas som grovt. Bestämmelsen innebär nämligen att det förhållandet att ett brott är allvarligt kan men inte behöver vara skäl att bedöma uppviglingen som grov.

Jag vill understryka att den obetydliga faran för att uppmaningen följs eller att försöket till förledande lyckas är endast ett exempel på sådana om-

ständigheter som kan föranleda att gärningen bedöms som ringa. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen bör straffrihet i vissa fall kunna förekomma, fastän faran för att uppmaningen skall följas inte framstår som obetydlig, om det nämligen på grund av andra förhållanden finns skäl att se mindre allvarligt på gärningen. Jag tänker bl. a. på de situationer då uppvigling avser en bagatellartad förseelse och gärningsmannen har vänt sig till endast en mera begränsad krets eller det av andra skäl är uppenbart att konsekvenserna av att uppmaningen följs inte blir så allvarliga att handlingen kan anses straffvärd.

Som ringa fall bör också de s. k. intressekollisionsfallen kunna betraktas. Härmed avses, som jag tidigare har framhållit, fall då den handlandes huvudsakliga syfte inte varit att förleda till brott eller därmed jämställd handling utan att ge uttryck för en åsikt. Enbart detta förhållande bör dock inte kunna medföra straffrihet. Samtliga omständigheter vid gärningen måste beaktas. I åtskilliga fall sker emellertid denna typ av försök till förledande på sådant sätt och i sådant sammanhang att risken för att gärningen skall få praktiska konsekvenser är obetydlig. Bedömningen av risken för efterföljd påverkas givetvis av i vilken mån uppmaningen av de närvarande har uppfattats mera som en opinionsyttring än som ett verkligt försök att förleda till brott eller liknande.

7 och 9 §§.

I enlighet med vad jag tidigare har anfört föreslås att bestämmelserna om skymfande av rikssymbol och om brott mot trosfrid i 16 kap. 7 resp. 9 § BrB upphävs.

Som jag förut nämnt har Kungl. Maj:t beslutat att till riksdagen avlåta proposition med förslag till lagstiftning mot rasdiskriminering m. m. Såvitt gäller BrB föreslås i propositionen — förutom att viss ändring företas i bestämmelsen om hets mot folkgrupp i 8 § detta kapitel — att i en ny paragraf i samma kapitel, betecknad 8 a, tas upp en bestämmelse om olaga diskriminering. Den nya paragrafen är avsedd att träda i kraft den 1 juli 1970.

Till undvikande av att det i 16 kap. ingår en paragraf med litterabeteckning efter det att ett par paragrafer i samma kapitel har upphört att gälla föreslår jag att den föreslagna nya 8 a § får beteckningen 9 § i samband med att nuvarande 9 § upphävs.

11 §.

Som jag har anfört i den allmänna motiveringen föreslås att den nuvarande bestämmelsen i 11 § om sårande av tukt och sedlighet upphävs samt att i paragrafen införs en ny bestämmelse om straff för spridning i vissa former av pornografiska bilder. Brottet har betecknats otillåtet förfarande med pornografisk bild.

Enligt *första punkten* skall den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömas för otillåtet förfarande med pornografisk bild.

Det sålunda föreslagna spridningsförbudet gäller bilder vilka betecknas som pornografiska. Med pornografisk bild förstås här bild, som utan att besitta några vetenskapliga eller konstnärliga värden, på ett ohöljt och utmanande sätt återger ett sexuellt motiv. Detta betyder, att förbudet kommer att omfatta även andra bilder som skildrar sexuella förhållanden än sådana som enligt nuvarande praxis i fråga om tillämpning av 16 kap. 11 § BrB anses såra tukt och sedlighet.

En förutsättning för straffbarhet är att bilden förevisas på eller vid allmän plats. Uttrycket "allmän plats" har här samma innebörd som i övriga bestämmelser i 16 kap. BrB, där uttrycket förekommer, d. v. s. 15 och 16 §§. Härmed avses sålunda plats, inom- eller utomhus, som är upplåten för eller frekventeras av allmänheten, t. ex. gata, torg, tunnelbane- eller järnvägsstation. Även tåg, båtar, hotell, restauranger, affärslokaler, teater- eller biograflokaler o. d. utgör allmänna platser i den mån och under den tid allmänheten har tillträde till dem.

Skytning eller annan liknande förevisning av pornografisk bild är enligt förslaget straffbar inte endast om den förekommer på allmän plats utan även vid sådan plats, t. ex. i ett skyltfönster som vetter mot gata eller annan allmän plats.

Den straffbara handlingen beskrivs som "skyltning eller annat liknande förfarande". Med skyltning avses utställning i skyltfönster, skyltskåp o. d. men däremot inte t. ex. enbart tillhandahållande av bildmaterial för försäljning inne i en butik. Med annat liknande förfarande avses bl. a. affischering på pelare, väggar och plank, ljusreklam på husvägg och bärande av plakat. Alla slag av bilder omfattas av bestämmelsen, vare sig de har framställts genom tryckpress eller på annat sätt. Skulptur eller annat tredimensionellt föremål avses också falla in under begreppet bild (jfr motsvarande uttryck i 16 kap. 12 § BrB).

Varje slag av skyltning o. d. av pornografisk bild avses inte vara straffbar. Det krävs att bilden eller bilderna förevisas på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Vid bedömningen om denna förutsättning är uppfyllt bör beaktas varje bilds speciella karaktär men även helhetsintrycket av skyltningen eller den förevisning medelst annat liknande förfarande som det gäller. Avsikten är att straffbelägga skyltning eller liknande förevisning av sådana bilder som förekommer i boulevardtidningar och liknande tidskrifter och som t. ex. visar samlag eller på ett påträngande och detaljerat sätt återger könsorgan.

Genom bestämmelsen i *andra punkten* straffbeläggs som otillåtet förfarande med pornografisk bild utsändning genom posten och utdelning i bo-

stad av pornografisk bild. Sådan utsändning eller utdelning föreslås bli straffbar när den sker utan föregående beställning. Har en person tidigare beställt pornografiskt bildmaterial från en försäljare, bör denne kunna fortsätta att sända sådant material till dess beställaren meddelar att han inte längre vill ha det. Fortsätter sändningarna även därefter, blir spridningsförbudet tillämpligt.

Förbudet mot utsändning i postförsändelse är, som framgår av den allmänna motiveringen, motiverat främst av den omfattande exporten från Sverige av reklambroschyrer o. d. av pornografisk karaktär. Brottet bör anses fullbordat i och med att avsändaren har lämnat försändelsen för postbefordran. Förbudet medför givetvis inte att postverket får rätt att hindra befordran av sådan pornografisk bild som omfattas av förbudet (jfr 6 kap. 4 § TF).

För otillåtet förfarande med pornografisk bild föreslås samma straffskala gälla som för förledande av ungdom, nämligen böter eller fängelse i högst sex månader.

19 KAP.

10 §.

I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen föreslås att 19 kap. 10 § BrB, som innehåller bestämmelse om straff för skymfande av utländsk rikssymbol, upphävs.

11 §.

I denna paragraf finns f. n. en straffskärpningsregel för bl. a. förgripelse på främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. I överensstämmelse med vad som har anförts i den allmänna motiveringen föreslås, att hänvisningen i paragrafen till 5 kap. BrB, som innehåller bestämmelser om straff för ärekränkning, utgår ur paragrafen. Ärekränkning av sådana personer som nyss nämnts skall sålunda i fortsättningen bedömas enligt de regler som gäller i fråga om förtal eller förolämpning av annan person.

16 §.

Förevarande paragraf innehåller särskilda åtalsbestämmelser för vissa brott enligt 19 kap. BrB.

Som en följdändring till förslaget att upphäva bestämmelsen om skymfande av utländsk rikssymbol i 19 kap. 10 § BrB föreslås, att denna brottsbenämning utgår ur första stycket av förevarande paragraf. Som en följd av förslaget att straffskärpningsregeln i 11 § inte längre skall gälla i fråga om ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller representant i Sverige föreslås vidare att hänvisningen till 5 kap. BrB i paragrafens andra stycke utgår. Slutligen föreslås — i överensstämmelse med vad som har

föreslagits i fråga om åtal för ärekränkning mot nyss angivna personer genom den nya bestämmelsen i 5 kap. 5 § tredje stycket BrB — att Kungl. Maj:t får möjlighet att bemyndiga annan att förordna om åtal för sådan förgripelse mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket som har skett genom gärning som avses i 3 eller 4 kap. BrB. Sådant bemyndigande synes böra lämnas RÅ.

6.2.3 Lagen om allmänna sammankomster

10 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om rätt för polismyndighet att i vissa fall inställa eller upplösa allmän sammankomst. F. n. föreligger sådan rätt bl. a. om det vid allmän sammankomst förekommer något som strider mot lag.

I enlighet med vad jag har sagt i den allmänna motiveringen föreslås sådan ändring av paragrafen, att upplösning av sammankomst på nyss angiven grund inte skall kunna ske. Detta föranleder viss ytterligare ändring av paragrafens första stycke.

11 §.

I förevarande paragraf regleras polismyndighets rätt att förbjuda förnyande av allmän sammankomst. I överensstämmelse med var jag har förordnat i den allmänna motiveringen föreslås, att den nuvarande bestämmelsen om rätt att förbjuda förnyande av sammankomst som åsyftar eller innebär något som strider mot lag utgår ur paragrafen.

12 §.

I fråga om grunderna för den här föreslagna ändringen av förevarande paragraf hänvisar jag till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

6.2.4 Allmänna ordningsstadgan

21 §.

Även i fråga om denna paragraf hänvisar jag till vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

6.2.5 Övergångsbestämmelser

Med hänsyn till den ordning som är föreskriven för ändring av grundlag kan de föreslagna ändringarna i TF inte genomföras förrän tidigast under första halvåret 1971. Förslaget att ge 16 kap. 11 § BrB ändrad lydelse förutsätter att den föreslagna ändringen i 6 kap. 2 § TF vidtas. Detta förslag har också, liksom förslaget i vad avser 16 kap. 7 och 9 §§ samt 19 kap. 10 § och 16 § första stycket BrB, så nära samband med ändringen i 7 kap. 4 § TF att brottsbalksändringarna i dessa hänseenden bör genomföras endast under förutsättning att nämnda lagrum i TF ändras. Förslagen till ändrad lydelse

av 5 kap. 5 §, 16 kap. 5 § samt 19 kap. 11 § och 16 § andra stycket BrB hänger däremot inte samman med någon ändring i TF. I dessa delar bör därför den föreslagna lagen om ändring i brottsbalken träda i kraft redan den 1 juli 1970. Detsamma bör gälla den föreslagna lagen om ändring i lagen om allmänna sammankomster och den föreslagna kungörelsen om ändring i allmänna ordningsstadgan.

Övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om ändring i brottsbalken och i förslagen till lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster och till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan har utformats i överensstämmelse med vad jag nu har sagt.

Lagrådet

Lagrådet yttrade:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Till grund för det föreslagna förbudet mot vissa former av spridning av pornografiska framställningar ligger uppfattningen att — även om det i 16 kap. 11 § första stycket stadgade förbudet mot sårande av tukt och sedlighet icke längre svarar mot den rådande samhällsuppfattningen och därför bör upphävas — det likväl kan finnas skäl att begränsa rätten att sprida framställningar av skilda slag på ett sådant sätt, att den enskilde inte direkt eller indirekt tvingas att mot sin vilja ta del av sådant, som enligt gängse värderingar uppfattas som sedlighetssårande, kränkande eller på annat sätt stötande. Av skäl som närmare framgår av remissprotokollet har departementschefen funnit det i denna tankegång grundade spridningsförbudet kunna begränsas till att avse förbud mot att skylta med eller på annat liknande sätt förevisa pornografiska bilder på eller vid allmän plats jämte förbud mot att i postförsändelse eller genom utdelning i bostad tillstålla annan pornografisk bild utan föregående beställning. Vad sålunda föreslagits finner lagrådet i princip kunna godtagas.

Förslaget att upphäva andra stycket av 16 kap. 11 § innebär, såsom i remissprotokollet anges, att vissa där avsedda beteenden icke vidare blir straffbara som sårande av tukt och sedlighet. Såsom exempel härpå nämnes sådant utövande av eller sådan inbjudan till könsungämba, som sker i park eller på annan allmän plats. Kommittéförslaget innebar i detta hänseende, att beteenden av sådant slag alltjämt skulle straffbeläggas genom en särskild straffbestämmelse, vilket förslag i allmänhet godtagits av remissinstanserna. I remissprotokollet hänvisas till att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd genom bestämmelsen i 6 kap. 6 § brottsbalken om straff för otuktigt beteende och att vissa av de gärningar som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket kommer att kunna straffas såsom förargelseväckande beteende.

Emellertid bör anmärkas, att medan straffet enligt 16 kap. 11 § är böter eller fängelse i högst sex månader, är straffet för förargelseväckande beteende endast böter högst femhundra kronor. Enligt mångas uppfattning torde de förseelser varom här är fråga dock vara av betydligt svårare art än de som i allmänhet straffas såsom förargelseväckande beteende. Vissa sådana förseelser är, även om förfarandet i det enskilda fallet ej riktas mot viss person och 6 kap. 6 § brottsbalken alltså ej är direkt tillämplig, fullt jämförliga med gärningar som avses i detta lagrum, där straffet är böter eller fängelse i högst ett år. Härtill kommer att det måste anses vara av värde, att de här ifrågavarande förseelserna alltjämt får utgöra en särskild brottsgrupp och icke hänföres till en så allmän och därför obestämd grupp som förargelseväckande beteende.

Då sådana beteenden, som nu faller under straffstadgandet i 16 kap. 11 § andra stycket, anses i allmänhet alltjämt böra straffas, låt vara endast såsom förargelseväckande beteende, torde det vara uppenbart att grunden härför i själva verket ytterst är densamma som ansetts motivera spridningsförbudet, nämligen att den enskilde medborgaren bör skyddas mot att konfronteras med förfaranden som enligt en utbredd opinion uppfattas såsom sedlighetssårande och stötande för anständighetskänslan. På grund härav och då de ifrågavarande förseelserna till sin natur i allmänhet knappast kan anses vara mindre straffvärda än de som enligt förslaget är avsedda att falla under spridningsförbudet, föreslår lagrådet att detta straffstadgande utvidgas till att avse även beteenden av här berörda slag.

Vad härefter angår förbudsregelns utformning anmärkes följande.

Den föreslagna brottsbeskrivningen upptager endast förevisning av bild. Enligt motiven är avsikten att även skulptur eller annat tredimensionellt föremål skall falla in under begreppet bild. Härvid synes dock egentligen endast avses föremål som utgör eller kan anses utgöra avbildningar. Stadgandet bör emellertid även omfatta apparater o. d., som är avsedda för sexuellt bruk. Lagtexten synes därför böra fullständigas genom att jämte bild även nämnes föremål. Det torde ej vara nödvändigt att göra motsvarande komplettering i 16 kap. 12 §.

Det i brottsbeskrivningen använda ordet pornografisk har enligt svenskt språkbruk knappast en tillräckligt bestämd betydelse och synes ej heller i övrigt vara sådant att det bör införlivas med svenskt lagspråk. Enligt lagrådets mening bör i stället användas ordet sedlighetssårande, som ansluter till den hittills använda terminologin på det förevarande området och även till uttryckssättet i 6 kap. 6 § brottsbalken. Att ordet sedlighetssårande bibehålles hindrar icke den av departementschefen föreslagna skärpningen i bedömandet av vad förbudet skall omfatta.

I paragrafens andra punkt förklaras straffbestämmelsen i första punkten gälla även den som i postförsändelse eller genom utdelning i bostad tillställs annan pornografisk bild utan föregående beställning. Enligt motiven bör

brott genom utsändning i postförsändelse anses fullbordad i och med att avsändaren har lämnat försändelsen för postbefordran. Detta framgår dock knappast av lagtexten. Den bör därför förtydligas i detta avseende. Vad angår annan spridning synes begränsningen av straffbarheten till utdelning i bostad knappast vara motiverad, så mycket mindre som någon motsvarande begränsning ej skall gälla för postförsändelse. Även utdelning på kontor och andra arbetsplatser eller på gatan bör kunna föranleda ingripande. Straffbestämmelsen i denna del torde därför helt allmänt kunna förklaras avse den som, utan föregående beställning, tillställer annan sedlighetssårande bild eller föremål.

Såsom gemensam beteckning för de brott som enligt lagrådets förslag straffbelägges i paragrafen föreslås anstötlig handling.

I enlighet med det anförda föreslås att paragrafen får följande lydelse: Den som på eller vid allmän plats betar sig sedlighetssårande eller genom skyltning eller på annat liknande sätt förevisar sedlighetssårande bild eller föremål dömes, om beteendet eller förevisandet är ägnat att väcka allmän anstöt, för anstötlig handling till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller om sedlighetssårande bild eller föremål utan föregående beställning lämnas för postbefordran eller tillställs någon på annat sätt.

Det erinras att, om lagrådets förslag beaktas, den i remissprotokollet föreslagna nya lydelsen av 6 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen bör jämkas.

Om straffbarheten begränsas på sätt här föreslagits torde det icke vara otänkbart att vissa varietéer och andra nöjesföretag kommer att i kommersiellt syfte anordna förevisningar av grova sexuella perversiteter, grova våldshandlingar o. d. Av uppenbara skäl torde detta få anses vara från allmän ordningssynpunkt otillfredsställande. Det bör därför övervägas om icke i allmänna ordningsstadgan, förslagsvis i 21 §, bör införas ett förbud riktat mot att vid offentliga tillställningar förekommer framställningar, som visar utpräglat förråande sexuella eller sadistiska beteenden.

Förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Departementschefen vid propositionens avlåtande

Vid propositionens avlåtande anförde föredragande departementschefen följande:

I fråga om förslaget till lag om ändring i *brottsbalken* har lagrådet förordat vissa ändringar i 16 kap. 11 §.

Lagrådet förordar till en början att den i remissprotokollet föreslagna

bestämmelsen utvidgas att omfatta även sådana beteenden som nu faller under 16 kap. 11 § andra stycket, t. ex. sådant utövande av eller inbjudan till könsumgånge som sker i park eller på annan allmän plats.

För egen del kan jag inte anse att de beteenden som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket är så straffvärda att de bör föras till en särskild brottsgrupp med fängelse i straffskalan. I den mån sådana företeelser inte blir straffbara enligt 6 kap. 6 § brottsbalken som otuktigt beteende, kan de anses bli tillräckligt bestraffade som förargelseväckande beteende. Att straffet i den föreslagna bestämmelsen i 16 kap. 11 § om otillåtet förfarande med pornografisk bild har bestämts till böter eller fängelse i högst sex månader har väsentligen sin grund i att dessa förfaranden är uttryck för en grov kommersiell spekulat. Sådana skäl kan däremot inte återopas i de fall som nu omfattas av 16 kap. 11 § andra stycket. Jag kan sålunda inte dela lagrådets uppfattning att det föreslagna spridningsförbudet bör utvidgas i berörda hänseenden.

Det nya spridningsförbudet i 16 kap. 11 § omfattar pornografisk bild. I motiven anges att med bild avses även skulptur eller annat tredimensionellt föremål. Lagrådet har ansett stadgandet begränsat till föremål som utgör eller kan anses utgöra avbildning. Enligt lagrådets uppfattning bör även apparater o. d. som är avsedda för sexuellt bruk omfattas av bestämmelsen.

Remissförslaget omfattar visserligen endast sådana föremål som kan hänföras till avbildningar. Förevisning genom skyltning eller annat liknande förfarande av enbart apparater som inte är avbildningar kan knappast anses vara ägnad att väcka allmän anstöt. I vart fall kan den skyltning av sådana föremål som hittills har förekommit inte anses påkalla något förbud i detta avseende. Att låta bestämmelsen gälla föremål över huvud taget skulle dessutom enligt min mening ge upphov till betydande tillämpningssvårigheter. Jag kan därför inte godta lagrådets förslag att föra in begreppet föremål i lagtexten.

Lagrådet har vidare föreslagit att ordet pornografisk skall ersättas med sedlighetssårande. I utlåtandet anförs som grund härför att ordet pornografisk inte har tillräckligt bestämd betydelse i svenskt språkbruk och inte heller i övrigt är sådant att det bör införlivas med svenskt lagspråk. Om uttrycket sedlighetssårande skulle användas, är det viss risk för att förbudet skulle komma att begränsas till samma typ av bilder som faller under nuvarande 16 kap. 11 §. Det straffbara området skulle därmed bli alltför begränsat. Ordet pornografisk har medvetet valts för att markera den skillnad i fråga om det straffbara området som avses i förhållande till nuvarande bestämmelse. Jag ser inte heller något hinder mot att ordet pornografisk, som har vunnit insteg i allmänt språkbruk, används i lagtext.

Lagrådet föreslår att lagtexten i 16 kap. 11 § andra punkten förtydligas, så att därav framgår att — som avsikten med det remitterade förslaget var — brott genom utsändning i postförsändelse skall anses fullbordat i och med

att försändelsen har lämnats för postbefordran. Jag godtar lagrådets förslag i denna del men vill förorda en mindre redaktionell jämkning.

I det remitterade förslaget begränsades spridningsförbudet i paragrafens andra punkt till utsändning per post och utdelning i bostad. Anledningen var att det i praktiken inte torde ha förekommit andra former av utdelning utan föregående beställning. Det torde emellertid inte vara otänkbart att det i remissprotokollet föreslagna skyltnings- och spridningsförbudet kan komma att medföra att allmänheten även på annat sätt än genom postförsändelse eller utdelning i bostad påtvingas pornografiska bilder. Som lagrådet anför kan utdelning på kontor eller andra arbetsplatser eller på gatan tänkas. Jag kan därför ansluta mig till lagrådets förslag att utvidga straffbarheten i denna del att helt allmänt gälla den som tillställer någon pornografisk bild vare sig det sker genom postbefordran eller på annat sätt.

Det remitterade förslaget till 11 § andra punkten bör sålunda ändras i de två hänseenden jag nu har berört. Som lagrådet påpekat bör i så fall också den i remissprotokollet föreslagna nya lydelsen av 6 kap. 2 § *tryckfrihetsförordningen* jämkas och i samband därmed underkastas viss redaktionell justering.

Som förut sagt anser jag mig inte kunna ansluta mig till lagrådets förslag att vidga omfattningen av det straffbara området enligt 16 kap. 11 § första punkten. Under sådana förhållanden finns det inte anledning att, som lagrådet har föreslagit, ändra brottsbeteckningen i denna paragraf.

Lagrådet har slutligen framhållit, att det bör övervägas om det inte i allmänna ordningsstadgan bör införas ett förbud mot förekomsten vid offentliga tillställningar av framställningar som visar utpräglat förråande sexuella eller sadistiska beteenden. Ett sådant förbud står emellertid enligt min uppfattning i strid mot grundtanken bakom förslaget att upphäva straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet, nämligen att den enskilde i vidaste möjliga utsträckning själv bör få bestämma vilka framställningar i olika media han vill ta del av. I remissprotokollet framhöll jag dessutom i fråga om teater och närstående media, att redan framställningsformerna i dessa fall av naturliga skäl begränsar möjligheterna att skildra våld eller sexuella förhållanden på ett sätt som i dag inte anses tolerabelt. I frågan om det behövs särskilt skydd mot att den enskilde mot sin vilja konfronteras med sedlighetssårande framställningar vid teater- och varietéföreställningar och liknande uttalade jag, att man i regel kan räkna med att allmänheten i dessa fall har fått klart för sig vad slags föreställning det rör sig om i varje särskilt fall. Man behöver därför inte i någon större utsträckning räkna med att någon utan att i förväg känna till programmets karaktär konfronteras med sådana framställningar i dessa media. Jag kan därför inte biträda lagrådets förslag om en särskild reglering genom allmänna ordningsstadgan. Skulle utvecklingen efter ett upphävande av straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet visa att lagrådets

farhågor besannas, kan frågan emellertid tas upp till förnyad prövning.

Utöver vad som följer av det anförda torde vissa redaktionella jämkningar böra vidtas i det remitterade förslaget samt i förslaget till kungörelse om ändring i *allmänna ordningsstadgan* (1956: 617).

Utskottet

I propositionen föreläggs riksdagen förslag till ändringar i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen. Dessutom föreslås vissa ändringar i lagen om allmänna sammankomster och allmänna ordningsstadgan. Propositionen rör så skilda ämnen som pornografi, yttrandefrihet vid demonstrationer och brott mot trosfrid. Gemensamt för förslagen är att de syftar till en utvidgning av yttrande- och tryckfriheten i vidsträckt bemärkelse.

Propositionen jämte de motioner som väckts i anledning av densamma behandlas, såvitt avser ändring i tryckfrihetsförordningen, av konstitutionsutskottet och i övrigt av första lagutskottet.

Till grund för förslagen ligger två delbetänkanden av kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet samt en departementspromemoria, som i sin tur bygger på en undersökning om behovet av reformer i syfte att trygga utövandet av demonstrationsrätten. Betänkandena och promemorian har remissbehandlats.

Frågor om uppskov eller avslag på propositionen

I de likalydande motionerna I: 1234 av fru Segerstedt Wiberg m. fl. och II: 1447 av fru Sundberg m. fl. yrkas att behandlingen av propositionen skall uppskjutas till höstriksdagen.

Enligt utskottets mening är det angeläget att framför allt ett i propositionen föreslaget förbud mot spridning av pornografiska alster snarast genomförs. Förbudet förutsätter ändring i såväl tryckfrihetsförordningen som brottsbalken. Eftersom förslaget till ändring i tryckfrihetsförordningen skall prövas i grundlagsenlig ordning, måste detta behandlas vid riksdagens vårsession för att kunna träda i kraft nästa år; i annat fall kan, såvitt man nu kan förutse, ikraftträdandet ske tidigast 1974. Ändringarna i tryckfrihetsförordningen förutsätter att motsvarande ändringar kommer till stånd i brottsbalken. Även om det i och för sig är möjligt att besluta om ändringarna i brottsbalken under hösten 1970 eller i samband med grundlagsändringarnas definitiva antagande, är det enligt utskottets mening önskvärt att propositionsförslaget rörande brottsbalken prövas av riksdagen senast i samband med förslaget rörande tryckfrihetsförordningen. Utskottet är därför inte berett att biträda motionsyrkandet om uppskov till höstriksdagen med behandlingen av propositionen i här aktuell del.

I ett annat motionspar, I: 1240 av herr Bohman m. fl. och II: 1453 av herr

Holmberg m. fl., yrkas att — för den händelse ovan behandlade uppskovsyrkande inte skulle bifallas — riksdagen skall avslå propositionen och anhålla hos Kungl. Maj:t om nytt förslag i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionerna. Som en allmän motivering till detta yrkande anförs att remissinstanserna på de flesta punkter varit delade, att det endast i ett par frågor föreligger en övervägande majoritet för förslaget samt att Kungl. Maj:t i dessa fall inte följt majoritetens önskemål.

Vad motionärerna sålunda anfört utgör enligt utskottets mening inte skäl för att avslå propositionen, såvitt den behandlas av utskottet. De olika delförslagen bör sakligt övervägas på grundval av det material som redovisas i propositionen — däribland remissyttrandena — och i motionerna. Utskottet avstyrker således motionerna I: 1240 och II: 1453, såvitt de hänvisats till lagutskott. Vissa av de synpunkter rörande de olika lagförslagen som förs fram i motionerna behandlas i det följande.

Yttrandefrihet och demonstrationsrätt

Som departementschefen närmare utvecklar hävdas och värnas i vårt land yttrandefriheten och församlingsfriheten som grundläggande medborgerliga rättigheter. Utskottet vill instämma i att det är ett starkt allmänt intresse, att den form av församlingsfrihet som demonstrationsrätten utgör i princip kan begagnas fritt av medborgarna. Lika starkt förtjänar understrykas att demonstrationer inte bör få förekomma i sådana former att demonstranternas eller andra medborgares säkerhet äventyras eller att allvarliga ordningsstörningar inträffar. Det måste även finnas vissa gränser för yttrandefriheten vid demonstrationer.

För uppvigling straffas enligt 16 kap. 5 § brottsbalken den som genom meddelande till allmänheten uppmanar eller söker förleda till brott, svikande av medborgerlig skyldighet — exempelvis värnplikten — eller ohörsamhet mot myndighet. Brottet är uppdelat i ett "normalbrott", för vilket straffskalan upptar böter eller fängelse i högst sex månader, och ett grovt brott som bestraffas med fängelse i högst fyra år.

Efter förslag av den inledningsvis nämnda kommittén föreslås i propositionen att ringa fall av uppvigling skall vara straffria.

I det ovan behandlade motionsparet I: 1240 av herr Bohman m. fl. och II: 1453 av herr Holmberg m. fl. hävdas — till stöd för yrkandet om avslag på propositionen — att, om förslaget genomförs, gränsen mellan det straffbara och det straffria området blir flytande och svårbedömbart. Olägenheten härav torde, anför motionärerna, bl. a. accentueras av att de grupper som närmast berörs av lagändringen kan tänkas komma att hålla sig så nära det straffbara området som möjligt för att uppnå önskad publicitet.

Utskottet kan inte dela de farhågor som sålunda uttalas i motionerna. Anledning saknas att anta att svårigheterna att avgränsa de straffbara fallen här skulle bli större än på andra områden där ringa brott ej föranleder

ansvar. Genom propositionens förslag vinner man framför allt att det, som kommittén uttalat, torde bli möjligt begränsa polisingripandena till situationer där sådana åtgärder är påkallade av ett allmänt intresse. Med hänsyn till vad som uttalas i motionerna om att polisen ställs inför svåra avgöranden i här aktuella fall vill utskottet understryka de under remissbehandlingen uttalade kraven på tydliga anvisningar om i vilka situationer ingripande bör ske.

I enlighet med det anförda tillstyrker utskottet att straff för uppvigling inte skall ådömas i ringa fall. Lagregeln bör utformas i enlighet med förslaget i propositionen.

För skymfande av rikssymbol finns straffbestämmelser beträffande såväl svensk som utländsk rikssymbol. I propositionen föreslås att bestämmelserna, som återfinns i 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § brottsbalken, upphävs.

I de likalydande motionerna I: 1237 av herr Sörenson m. fl. och II: 1442 av herrar Eriksson i Arvika och Sellgren samt i motionen I: 1243 av herr Nils Nilsson m. fl. yrkas avslag på propositionen i denna del. Även i motionsparet I: 1240 av herr Bohman m. fl. och II: 1453 av herr Holmberg m. fl. uttalar sig motionärerna för ett bibehållande av straffbestämmelserna.

Den särskilda straffbestämmelsen för skymfande av utländsk rikssymbol infördes i början av andra världskriget med hänsyn till riskerna för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skulle störas. Straffskyddet för svensk rikssymbol infördes 1948 främst som en konsekvensändring. Genom framför allt den påtagliga förskjutning av värderingarna från nationalism till internationalism som skett under senare tid har de skäl som kan åberopas för att motivera straff för exempelvis flaggbränningar försvagats. Det kan dock enligt utskottets mening inte förnekas att sådana förfaranden liksom andra handlingar av samma typ ej sällan sker under former som inte bör accepteras. I likhet med de flesta myndigheter och organisationer som hörts över ett i sak överensstämmande förslag i departementspromemorian anser emellertid utskottet, att nämnda straffbestämmelser inte längre är behövliga. Utskottet vill understryka att ställningstagandet inte innebär att möjligheterna till polisingripande mot exempelvis en demonstrant som bränner en flagga utesluts; utrymme finns att i fråga om här aktuella fall tillämpa reglerna om förargelseväckande beteende och skadegörelse.

Utskottet tillstyrker således propositionen även i denna del samt avstyrker motionerna.

För närvarande gäller olika regler för ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud och representant här i riket beroende på om ärekränkningen har skett i tryckt skrift eller radio-program eller om den har skett på annat sätt. Efter en ändring år 1965 i tryckfrihetsförordningen bedöms sådan ärekränkning i det förra fallet ute-

slutande enligt allmänna regler om ärekränkning i 5 kap. brottsbalken, medan i det senare fallet även en särskild straffskärpningsregel i 19 kap. 11 § är tillämplig. Denna regel innebär att den som gör sig skyldig till grovt förtal eller grov förolämpning av person, som nämnts ovan, kan ådömas strängare straff än eljest.

Utskottet delar helt departementschefens uppfattning att, eftersom det särskilda skyddet inte längre gäller vid ärekränkning genom tryckt skrift eller i radioprogram, det saknas anledning att bibehålla skyddet för ärekränkning i andra former — i all synnerhet som det i allmänhet måste anses allvarigare att smäda främmande makts statsöverhuvud eller representant genom angrepp i press, radio eller TV. En sådan kränkning får ju normalt mycket större spridning än ett angrepp genom kränkande yttranden i andra sammanhang, t. ex. under en demonstration. I motsats till vad som uttalas i motionerna I: 1240 av herr Bohman m. fl. och II: 1453 av herr Holmberg m. fl. anser utskottet att de allmänna reglerna om ärekränkning ger tillräckligt skydd även i de fall det här gäller. I enlighet med vad som föreslås i propositionen tillstyrker utskottet därför att hänvisningen till 5 kap. brottsbalken utgår dels i 19 kap. 11 §, dels i en därtill anslutande åtalsregel i 16 § samma kapitel.

Utskottet biträder även förslaget i propositionen, att ärekränkning av främmande makts statsöverhuvud eller av främmande makts representant här i riket läggs under allmänt åtal och att angivelse från målsäganden inte skall krävas. I fråga om statsöverhuvud skall det sagda dock gälla endast om statsöverhuvudet vistas i Sverige. Likaledes i enlighet med vad som föreslås i propositionen bör åtalsprövningen tillkomma Kungl. Maj:t men kunna delegeras till annan.

I propositionen föreslås i denna del vidare en viss begränsning i polismyndighets rätt enligt lagen om allmänna sammankomster att upplösa och förbjuda förnyande av sådan sammankomst, t. ex. demonstration. Utskottet biträder förslaget.

Utskottet har inte heller något att erinra mot en i propositionen föreslagen justering i lagen om allmänna sammankomster och allmänna ordningens stadgan på grund av ändrade regler om uttagande av bevillningsavgift för särskilda förmåner och rättigheter.

Brott mot trosfrid

För brott mot trosfrid döms den som offentligen skymfar sådant som hålles heligt av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har föreslagit att nämnda bestämmelse, som upptagits i 16 kap. 9 § brottsbalken, behålls men ges ett delvis förändrat innehåll. Enligt kommittén skall det vara straffbart att i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfa sådant som

enligt annans trosuppfattning hålls heligt. Brottsrubriceringen föreslås bli ändrad till brott mot religionsfriheten.

Kungl. Maj:t har i propositionen — i enlighet med den mening som två reservanter i kommittén givit uttryck åt — föreslagit att trosfridsparagrafen upphävs utan att ersättas av någon annan bestämmelse.

I motionsparen I: 1233 av herr Ernulf m. fl. och II: 1445 av herr Nelander m. fl. samt I: 1235 av herr Svanström m. fl. och II: 1443 av herr Fäldin m. fl. ävensom i motionen II: 1454 av herr Oskarson yrkas att 16 kap. 9 § brottsbalken skall behållas men ges det ändrade innehåll som föreslagits av kommittén. I motionerna I: 1233 och II: 1445 framställs därjämte ett följdförslag av formell natur.

Utskottet kan helt ansluta sig till vad departementschefen uttalar i propositionen om angelägenheten av att en fri och öppen debatt kan föras i alla viktiga frågor som har anknytning till mänsklig samlevnad och att en vidsträckt rätt till yttrande- och tryckfrihet är en förutsättning för en sådan debatt. Samtidigt måste understrykas att en demokratisk samhällsordning förutsätter tolerans och respekt för andra medborgares åsikter och värderingar i olika frågor. Om den enskilda människan utsätts för offentlig skymf på grund av sina religiösa åsikter eller om hennes religiösa tro blir utsatt för sådan skymf, bör samhället kunna ingripa för att säkerställa religionsfriheten. De bestämmelser i detta hänseende som står till buds, om trosfridsparagrafen tas bort, utgör enligt utskottets mening inte ett tillfredsställande skydd för individen.

Önskemålen om en fri och öppen debatt i religiösa frågor står inte i ett motsatsförhållande till strävandena att skydda de människor som har en religiös övertygelse. Med visst fog torde man tvärtom kunna hävda att diskussionen rörande livsåskådningsfrågor underlättas om den enskilde inte behöver riskera att bli utsatt för skymf på grund av sin religiösa tro. För ett bibehållande av trosfridsparagrafen talar också att det skulle te sig märkligt om stadgandet slopades i vårt land samtidigt som det inom FN pågår arbete på en konvention rörande avskaffande av alla former av ofördragsamhet och diskriminering grundade på religion eller övertygelse.

Utskottet intar således den ståndpunkten att man även i fortsättningen bör bibehålla skyddet i 16 kap. 9 § brottsbalken för de människor som har en bestämd trosuppfattning. Lagrummet bör emellertid få en sådan avfattning att skyddet mera direkt än för närvarande anknyts till den enskilde. Den brottsliga handlingen bör beskrivas på sätt som föreslagits av kommittén. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker samtliga motionsyrkanden i denna del. Propositionen avstyrks i motsvarande mån.

Sårande av tukt och sedlighet m. m.

I 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken föreskrivs straff för den som sårar tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom

att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild. Enligt paragrafens andra stycke gäller detsamma om någon, på allmän plats eller eljest offentligen, i ord eller handling sårar tukt och sedlighet. Bestämmelserna avser förfaranden som anses sårande för den sexuella anständighetskänslan. Stadgandet i paragrafens första stycke har sin motsvarighet i tryckfrihetsförordningen.

I propositionen föreslås, såvitt nu är i fråga, att straffbestämmelsen i 16 kap. 11 § brottsbalken om sårande av tukt och sedlighet upphävs. I stället införs i lagrummet ett straffsanktionerat förbud mot skyltning eller liknande förfarande beträffande pornografisk bild. För straffbarhet förutsätts att skyltningen sker på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Samtidigt införs förbud mot att utan föregående beställning till annan sända pornografisk bild med posten eller på annat sätt tillstålla någon sådan bild.

I motionerna I: 1231 av herrar Bengtson och Svanström och II: 1444 av herrar Larsson i Luttra och Dockered, I: 1232 av herr Ernulf m. fl. och II: 1446 av herr Nelander m. fl. samt I: 1240 av herr Bohman m. fl. och II: 1453 av herr Holmberg m. fl. godtas inte propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 11 § brottsbalken. I likhet med vad kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet föreslagit anser motionärerna att man bör behålla en möjlighet för myndigheterna att ingripa mot vissa pornografiska framställningar i olika media. Den yttersta gränsen för pornografiska framställningar bör dras så snävt att den drabbar endast sådana framställningar som uppenbart måste anses förkastliga samt förhindrar att pornografin utvecklas mot omänsklighet och sadism. Vidare bör enligt motionärerna — liksom enligt kommittén — straffbestämmelsen omfatta även framställningar med vissa våldsinslag. I några av motionerna understryks att straffbudet bör drabba främst de allra grövsta våldsinslagen.

I motionerna I: 1241 av herr Lindblad och II: 1455 av herr Westberg i Ljusdal yrkas att riksdagen skall uttala att det i propositionen föreslagna stadgandet i 16 kap. 11 § brottsbalken gäller även vid postförsändelse eller utdelning utom landet.

I motionen I: 1242 av herr Nils Nilsson framhålls att ett genomförande av lagförslaget, såvitt det gäller upphävande av bestämmelserna om sårande av tukt och sedlighet, skulle helt frisläppa sex- och våldsskildringar och medge offentliga tillställningar med rent vämjeliga och perversa inslag. Motionären yrkar att propositionen avslås i berörd del.

Som departementschefen framhåller har det skett en påtaglig förskjutning i uppfattningen om vad som skall anses sårar tukt och sedlighet; många företeelser som tidigare bedömdes som sedlighetssårande betraktas i dag som fullt acceptabla. Enligt utskottets mening är det angeläget att ifrågavarande lagbestämmelser bringas i överensstämmelse med de nya etiska värderingarna. Vägledande bör vara att andra inskränkningar i yttrandefriheten vare sig det gäller pornografi eller annat inte bör göras än de som är nödvändiga

för att värna om betydande allmänna eller enskilda intressen. I detta hänseende åberopar motionärerna risken för psykiska skadeverkningar genom konsumtion av pornografi eller våldsskildringar. Motionärerna hänvisar härvidlag till vissa av kommittén redovisade vetenskapliga undersökningar. Som departementschefen framhåller kan emellertid av detta material inte dras några säkra slutsatser. I varje fall är det vetenskapliga underlaget inte av den art att det ensamt motiverar inskränkningar i yttrandefriheten. Risken för olämplig påverkan torde enligt utskottets mening vara störst i filmsammanhang. Frågan om samhällets kontroll över filmproduktionen har emellertid varit föremål för särskild utredning och behöver, som departementschefen närmare utvecklar i propositionen, inte påverka bedömningen av frågan om upphävande av de nuvarande bestämmelserna om straff för framställningar som sårar tukt och sedlighet. I fråga om de media som står filmen nära — teater, varieté, TV och radio — finner utskottet på de av departementschefen anförda skälen att det inte finns behov av sådana straffbestämmelser som här är aktuella. Beträffande sådana mer speciella beteenden av tukt- eller sedlighetssårande karaktär som inte innefattar bruk av yttrande- eller tryckfriheten — t. ex. könsungämplig på allmän plats — delar utskottet uppfattningen att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd genom bestämmelserna om straff för otuktigt beteende och förargelseväckande beteende.

Utskottet ansluter sig således till förslaget i propositionen att de regler som nu finns i 16 kap. 11 § brottsbalken upphävs i sin helhet.

Vad härefter gäller det förbud mot spridning av pornografiska alster som föreslås i propositionen anser utskottet att starka skäl talar för att förhindra att den enskilde mot sin vilja behöver ta del av pornografiska framställningar. Den alltmer ohämmade skyltning med pornografiska fotografier och bilder av annat slag som numera förekommer är ofta av så påträngande och motbjudande natur att den enligt utskottets mening inte bör påtvingas någon mot hans vilja eller på annat sätt tillkännagivna önskan. Förbudet bör i enlighet med propositionens förslag gälla inte bara skyltning eller liknande förfarande på eller vid allmän plats utan också den form av spridning av pornografiska bilder som består i utdelning direkt i bostäderna eller utsändning per post av reklambroschyrer o. d. till personer som inte har beställt materialet. Önskemålet i motionerna I: 1241 och II: 1455 att förbudet skall gälla även vid postförsändelse till utlandet är tillgodosett i propositionen. Enligt lagtexten skall nämligen brott genom utsändning i postförsändelse anses fullbordat i och med att försändelsen har lämnats för postbefordran. Med hänsyn till vad som anförs i nämnda motioner finns det skäl framhålla att avfattningen av lagtexten inte förutsätter att gärningen i fråga för att vara straffbar skall avse utdelning inom landet. Även utdelning utomlands av pornografisk bild utan föregående beställning torde därför böra bedömas som brott enligt det föreslagna stadgandet. Frågan om den som gjort sig

skyldig till sådant brott kan åtalas och fällas till ansvar för brottet är att bedöma enligt de allmänna reglerna i 2 kap. brottsbalken om tillämpligheten av svensk lag.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet propositionens förslag även i denna del samt avstyrker bifall till motionerna.

Det spridningsförbud som sålunda godtagits av utskottet kommer — i den mån det avser tryckt skrift — i strid med tryckfrihetsförordningens bestämmelser om fri spridningsrätt. Det förutsätter därför en bestämmelse i tryckfrihetsförordningen som uttryckligen begränsar spridningsrätten i nu angivna hänseenden. De närmare övervägandena härvidlag ankommer på konstitutionsutskottet.

Utöver vad ovan anförts har de i propositionen framlagda förslagen, såvitt de behandlats av utskottet, inte givit anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen avslår motionerna I: 1234 och II: 1447, såvitt de hänvisats till lagutskott;

B. att riksdagen avslår motionerna I: 1240 och II: 1453, såvitt de hänvisats till lagutskott;

C. att riksdagen — med avslag på motionerna I: 1237 och II: 1442 samt I: 1243, sistnämnda motion såvitt den hänvisats till lagutskott —

dels antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, såvitt däri föreslås att 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § brottsbalken skall upphöra att gälla,

dels antager nämnda lagförslag, såvitt däri föreslås ändrad lydelse av 19 kap. 16 § första stycket brottsbalken;

D. att riksdagen — med förklaring att förslaget till lag om ändring i brottsbalken icke kunnat i oförändrat skick antagas —

dels, med bifall till motionerna I: 1233 och II: 1445, I: 1235 och II: 1443, samtliga motioner i motsvarande del, samt motionen II: 1454, för sin del antager följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 16 kap. 9 § brottsbalken.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

16 KAP.

9 §.

(Denna paragraf utgår)

Den som i strid mot rätten till religionsfrihet offentligen skymfar sådant som enligt annans trosuppfattning hålles heligt, dömes för *brott mot religionsfriheten* till böter eller fängelse i högst sex månader.

dels, med bifall till motionerna I: 1233 och II: 1445 i motsvarande del samt i anledning av motionerna I: 1235 och II: 1443, såvitt de hänvisats till lagutskott, ävensom i anledning av motionen II: 1454, avslår nämnda lagförslag, såvitt däri föreslås att 16 kap. 8 a § brottsbalken skall betecknas 9 §;

E. att riksdagen — med avslag på motionerna I: 1231 och II: 1444, I: 1232 och II: 1446 samt I: 1242, samtliga motioner såvitt de hänvisats till lagutskott — antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, såvitt däri föreslås ändrad lydelse av 16 kap. 11 § brottsbalken;

F. att motionerna I: 1241 och II: 1455 icke föranleder någon riksdagens åtgärd;

G. att riksdagen antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken i de delar som inte omfattas av vad utskottet hemställt under C.—E.;

H. att riksdagen antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna sammankomster;

J. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna att riksdagen lämnat utan erinran förslaget till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan.

Stockholm den 20 maj 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m)*, Svanström (cp), Sörenson (fp) och Larfors (s);

från andra kammaren: herrar Martinsson (s), Dockered (cp), Wiklund i Stockholm (fp), fru Kristensson (m), herrar Jönsson i Malmö (s), Börjesson i Falköping (cp), Hansson i Piteå (s) och fru Bergander (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

Vid A. i utskottets hemställen

1) av herr *Schött* och fru *Kristensson* (båda m), vilka ansett *dels* att utskottet bort anföra följande.

Propositionen, som behandlar ett stort antal vitt skilda lagfrågor av väsentlig betydelse, har avlämnats till kamrarna den 24 april, alltså efter den ordinarie propositionstidens utgång. Med hänsyn till ledamöternas, berörda utskotts och kamrarnas arbetsbörda under därefter återstående tid av vårsessionen är det uppenbart att propositionen inte av vårriksdagen kan underkastas den ingående prövning som är önskvärd. Visserligen är det önskvärt att ett i propositionen föreslaget förbud mot förevisning av pornografiska alster genomförs. Lagstiftningen ger emellertid redan nu genom bestämmelserna om sårande av tukt och sedlighet betydande utrymme för ingripande mot de grövsta arterna av pornografisk skyltning; en annan sak är att de möjligheter lagen sålunda erbjuder inte utnyttjas i önskvärd utsträckning. Några olägenheter behöver därför inte uppstå till följd av ett uppskov. Behandlingen av propositionen bör således i enlighet med vad som yrkas i de likalydande motionerna I: 1234 av fru Segerstedt Wiberg m. fl. och II: 1447 av fru Sundberg m. fl. uppskjutas till riksdagens höstsession.

dels att utskottet under A. bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 1234 och II: 1447 i motsvarande del beslutar uppskjuta behandlingen av propositionen, såvitt den hänvisats till lagutskott, till höstsessionen med innevarande års riksdag.

Vid B. i utskottets hemställen

2) av herr *Schött* och fru *Kristensson* (båda m), vilka ansett *dels* att utskottet bort anföra följande.

Som motionärerna framhåller avviker propositionens förslag på åtskilliga punkter från vad kommittén efter ett omfattande utredningsarbete föreslagit. I vissa delar grundas propositionen dessutom endast på överväganden inom departementet. Remissopinionen är mycket delad; endast i ett par frå-

gor föreligger en klar majoritet för propositionens förslag. Redan dessa förhållanden är ägnade att framkalla tveksamhet om förslagen bör genomföras. Tveksamheten förstärks av det stora antalet motioner med yrkanden om avslag eller ändringar på väsentliga punkter som väckts i riksdagen.

Enligt utskottets mening innefattar propositionsförslagen åtskilligt som står i strid med grundläggande värderingar hos stora delar av vårt folk. För många torde den reella innebörden av flera av förslagen också te sig utomordentligt stötande. I sistnämnda hänseende vill utskottet endast återge vad motionärerna sammanfattningsvis anför om vad som skulle inträffa vid bifall till propositionen. Motionärerna ger följande exempel.

I fråga om trosfrid skulle skymfande av sådant, som av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund hålles heligt, icke föranleda någon påföljd i och för sig. I fråga om allmänna sammankomster skulle upplösningsrätt icke föreligga, även om därvid förekommit något som strider mot lag eller det gällt att — sedan andra åtgärder visat sig vara otillräckliga — förebygga fortsatt lagstridigt förfarande. I fråga om flaggbränning eller annat skymfande av svensk eller utländsk rikssymbol slopas den särskilda straffbestämmelsen. I fråga om föreställning på enskilt område skulle det bli straffritt att mot betalning för publik arrangera samlag, förevisning av sexuella perversiteter eller våldscener av sadistisk karaktär. T. o. m. föreställningar av denna art, speciellt arrangerade för ungdomar, skulle bli straffria. Samlag på offentlig plats, i parker och på gator, skulle ej bli föremål för ingripande annat än som förargelseväckande beteende. I TV skulle varje slag av föreställning, även pornografisk, bli utan straff, om föreställningens karaktär i förväg tillkännagivits.

De anförda exemplen är enligt utskottets mening tillräckliga för att visa att propositionen inte kan godtagas i sin föreliggande utformning. De erforderliga jämkningarna är så omfattande att det uppenbart inte är möjligt för vederbörande utskott att under den korta tid som står till förfogande utforma nya förslag. Utskottet ansluter sig således till yrkandet i motionerna I: 1240 och II: 1453 om avslag på propositionen. Riksdagen bör hos Kungl. Maj:t anhålla om ett nytt förslag i enlighet med riktlinjerna i nämnda motioner.

Utskottets ställningstagande medför att anledning saknas att ingå i detaljprövning av de olika förslagen.

dels att utskottet under B. bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 1240 och II: 1453 i motsvarande del

dels avslår propositionen, såvitt den hänvisats till lagutskott,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om nytt förslag i motsvarande del i enlighet med de riktlinjer som angivits i nämnda motioner.

Vid C. i utskottets hemställan

3) av herrar *Alexanderson* (fp), *Svanström* (cp), *Sörenson* (fp), *Wiklund* i Stockholm (fp) och *Börjesson* i Falköping (cp), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 50 som börjar med orden "Den särskilda" och slutar med orden "avstyrker motionerna" bort ersättas med text av följande lydelse.

Såsom departementschefen framhåller betraktar alltjämt många människor skymfligt beteende mot det egna landet eller annat lands flagga eller mot andra statssymboler som stötande. Det må visserligen vara sant som anförs i propositionen att folkrätten inte förpliktar ett land att upprätthålla skyddet för främmande stats rikssymbol genom en särskild straffbestämmelse. Utskottet kan emellertid inte finna att det motiv som åberopades vid lagrummets tillkomst — nämligen risken för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skulle störas — försvagats i nämnvärd utsträckning under den tid bestämmelsen varit i kraft. De möjligheter, som vid ett bifall till propositionen kommer att stå till buds för ingripande mot den som skymfar utländsk rikssymbol, kan inte anses tillräckliga. Utskottet motsätter sig därför att bestämmelsen om skymfande av utländsk rikssymbol upphävs. I konsekvens härmed föreligger inte heller skäl ta bort det särskilda straffskyddet för svensk rikssymbol.

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet biträder förslaget i motionerna I: 1237 och II: 1442 samt I: 1243 om avslag på propositionen i denna del.

dels att utskottet under C. bort hemställa,

1. att riksdagen — med bifall till motionerna I: 1237 och II: 1442 samt I: 1243, sistnämnda motion i motsvarande del — avslår det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, såvitt däri föreslås att 16 kap. 7 § och 19 kap. 10 § brottsbalken skall upphöra att gälla,

2. att riksdagen — med bifall till motionen I: 1243 i motsvarande del samt i anledning av motionerna I: 1237 och II: 1442 — avslår nämnda lagförslag, såvitt däri föreslås ändrad lydelse av 19 kap. 16 § första stycket brottsbalken.

Vid D. i utskottets hemställan

4) av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Hjorth*, *Larfors*, *Martinsson*, *Jönsson* i Malmö, *Hansson* i Piteå och fru *Bergander* (samtliga s), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 52 som börjar med orden "Utskottet kan" och slutar med orden "motsvarande mån" bort ersättas med text av följande lydelse.

Utskottet kan helt ansluta sig till vad departementschefen uttalar i propo-

sitionen om angelägenheten av att en fri och öppen debatt kan föras i alla viktiga frågor som har anknytning till mänsklig samlevnad och att en vidsträckt rätt till yttrande- och tryckfrihet är en förutsättning för en sådan debatt. Samtidigt måste understrykas att en demokratisk samhällsordning förutsätter tolerans och respekt för andra medborgares åsikter och värderingar i olika frågor. För att skydda de religiösa grupperna och de enskilda individerna i dessa grupper ges i vår lagstiftning ett omfattande straffskydd mot olika former av angrepp. Nämnda gruppers rätt att få komma samman och utöva sin religion utan att störas av andra skyddas främst genom bestämmelserna om straff för störande av förrättning eller allmän sammankomst och för hets mot folkgrupp. Skydd för enskilda personer mot förtal och smädelse på grund av deras religiösa uppfattning kan i vissa fall straffas enligt bestämmelserna om ärekränkning. Vidare kan straff för förargelseväckande beteende utdömas om någon angriper religiösa värden på ett sätt som väcker allmän förargelse. Genom den av utskottet tillstyrkta propositionen, nr 87, med förslag till lagstiftning mot rasdiskriminering m. m. har lagts fram förslag som i flera avseenden innebär ett utökat straffskydd för bl. a. religiösa grupper. Utskottet delar departementschefens uppfattning att den sålunda gällande eller föreslagna lagstiftningen ger ett tillfredsställande skydd mot att medborgarnas känsla för religiösa värden kränks genom otillbörliga förfaranden. Den särskilda straffbestämmelsen om brott mot trosfrid är därför inte längre berättigad. Inom FN pågår arbete på en konvention om avskaffande av alla former av ofördragsamhet och diskriminering grundade på religion eller övertygelse. De bestämmelser som gäller vid sidan av 16 kap. 9 § brottsbalken torde, som anförs i proposition nr 125, vara tillräckliga för att från folkrättslig synpunkt tillgodose de krav på lagstiftning i detta hänseende som konventionen kan komma att ställa.

Utskottet tillstyrker således förslaget i propositionen att 16 kap. 9 § brottsbalken upphävs. Motionerna I: 1233 och II: 1445 samt I: 1235 och II: 1443 ävensom II: 1454 avstyrks i motsvarande del.

dels att utskottet under D. bort hemställa,

att riksdagen — med avslag på motionerna I: 1233 och II: 1445, I: 1235 och II: 1443, samtliga motioner såvitt de hänvisats till lagutskott, samt motionen II: 1454 — antager det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, såvitt däri föreslås *dels* att 16 kap. 9 § brottsbalken skall upphöra att gälla, *dels* att 16 kap. 8 a § brottsbalken skall betecknas 9 §.

Vid E. i utskottets hemställan

5) av herrar *Alexanderson* (fp), *Svanström* (cp), *Sörenson* (fp), *Dockered* (cp), *Wiklund* i Stockholm (fp) och *Börjesson* i Falköping (cp), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 53 med orden "Som departementschefen" och slutar på s. 55 med orden "på konstitutionsutskottet" bort ersättas med text av följande lydelse.

Som departementschefen framhåller har det skett en påtaglig förskjutning i uppfattningen om vad som skall anses såra tukt och sedlighet; många företeelser som tidigare bedömdes som sedlighetssårande betraktas i dag som fullt acceptabla. Enligt utskottets mening är det angeläget att ifrågavarande lagbestämmelser bringas i överensstämmelse med de nya etiska värderingarna. Vägledande bör vara att andra inskränkningar i yttrandefriheten inte bör göras än de som är nödvändiga för att värna om andra betydande allmänna eller enskilda intressen. I detta hänseende kommer självfallet risken för psykiska skadeverkningar i förgrunden. Visserligen synes det som departementschefen uttalar inte vara möjligt att dra några säkra slutsatser av de vetenskapliga undersökningar som kommittén redovisat. Liksom kommittén anser emellertid utskottet att det vore ägnat att förvåna om framställningar med motiv från ett så känsloladdat område som sexuallivet inte under vissa omständigheter skulle kunna ge psykiska skadeverkningar av olika allvarlighetsgrader hos enskilda personer. Vad gäller framställningar med våldsinslag har man, som kommittén funnit, anledning att räkna med att dessa innebär en viss risk för skador i form av psykiska störningar och ändrade attityder och värderingar. Mot denna bakgrund är det enligt utskottets mening motiverat att genom en straffbestämmelse bibehålla en möjlighet att ingripa mot vissa pornografiska framställningar i olika media. En yttersta gräns bör också dras för vad som skall få förekomma beträffande våldsinslag. Gränsen på pornografiområdet bör i enlighet med önskemålen i motiönerna I: 1231 och II: 1444 samt I: 1232 och II: 1446 dras på det sätt kommittén förordat; endast de framställningar som uppenbart måste anses förkastliga bör drabbas. När det gäller framställningar med våldsinslag bör straffbudet drabba främst de allra grövsta våldsinslagen, d. v. s. utdragna och detaljerade skildringar med grovt våld, våld mot underlägsna eller sjuka individer, och inslag med annan brutalitet, där våldsinslagen i fråga om intensitet och längd inte kan anses motiverade av handlingen. Beträffande den närmare avgränsningen av det straffbara området kan utskottet ansluta sig till vad kommittén anført. Det bör understrykas att denna yttersta gräns inte är avsedd att vara en fast fixerad gräns utan bör vara beroende av de vid varje tid gällande allmänna samhälleliga värderingarna. Som en sammanfattande brottsbenämning på de överskridanden av den yttersta gränsen, som enligt utskottets förslag kan komma i fråga, godtar utskottet vad kommittén föreslagit, eller således kränkande av anständigheten. Bestämmelsen föreslås få sin plats i 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken. Beträffande sådana av departementschefen omnämnda beteenden av tukt- eller sedlighetssårande karaktär som inte innefattar bruk av yttrande- eller tryckfriheten delar utskottet uppfattningen att den enskilde åtnjuter tillräckligt skydd

genom bestämmelserna om straff för otuktigt beteende och förargelseväckande beteende. Utskottets ställningstagande innebär att utskottet biträder det i denna del framlagda förslaget i motionerna I: 1231 och II: 1444 samt I: 1232 och II: 1446. Härigenom blir även önskemålen i motionen I: 1242 i viss utsträckning tillgodosedda.

Vad härefter gäller — — — (= utskottet s. 54—55) — — — av svensk lag.

Utskottet tillstyrker således propositionens förslag rörande införande av ett spridningsförbud. Förbudet bör tas in i ett andra stycke i 16 kap. 11 § brottsbalken.

De sålunda av utskottet förordade ändringarna i 16 kap. 11 § brottsbalken för med sig att vissa ändringar måste göras också i tryckfrihetsförordningen. De närmare övervägandena härvidlag torde få ankomma på konstitutionsutskottet.

dels att utskottet under E. bort hemställa,

1. att riksdagen — med förklaring att förslaget till lag om ändring i brottsbalken icke kunnat i oförändrat skick antagas — med bifall till motionerna I: 1231 och II: 1444 samt I: 1232 och II: 1446, samtliga motioner såvitt avser införande av en straffbestämmelse om kränkande av anständigheten, ävensom i anledning av motionen I: 1242, såvitt den hänvisats till lagutskott, för sin del antager följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 16 kap. 11 § brottsbalken.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

16 kap.

11 §.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Det samma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning.

Den som kränker den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställning eller genom att sprida sådan framställning, dömes för kränkande av anständigheten till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Det samma gäller den som med posten

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning.

2. att motionerna I:1231 och II:1444, I:1232 och II:1446 samt I:1242, samtliga motioner såvitt de hänvisats till lagutskott och i den mån de icke besvarats genom vad utskottet under E.1. hemställt, icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

6) av fröken *Mattson* och herr *Martinsson* (båda s).